

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för socialt arbete

”När man blir van med det ovana så är det liksom
inget märkligt”

- En narrativ studie om att vara äldre och transperson.

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Kandidatnivå
Termin 6
Författare: Joel Brandorf och Charlotta Falkholt
Handledare: Veronica Svärd

Abstract

Titel: ”När man blir van med det ovana så är det liksom inget märkligt.” – En narrativ studie om att vara äldre och transperson.

Författare: Joel Brandorf och Charlotta Falkholt

Nyckelord: Transperson, narrativ, livsloppsperspektiv, äldreomsorg, äldre

Studien undersöker hur äldre transpersoner förhållit sig till sin transidentitet genom livet med avstamp i deras unika livsberättelser. Syftet blir därför att med hjälp av narrativ metod undersöka hur äldre transpersoners livsvillkor ser ut idag. Det saknas ett tydligt HBTQ perspektiv och framförallt ett perspektiv på äldre transpersoners livsvillkor inom den gerontologiska forskningen. Enligt socialtjänstlagens femte kapitel om särskilda bestämmelser för olika grupper (SFS 2001:453) ska äldreomsorgen vara insats i äldre personers levnadsförhållanden för att tillgodose en god omsorg och studiens syfte är att ge en kvalitativ inblick i äldre transpersoners levnadsförhållanden med narrativ metod. Berättelsen är fokus och ses som skapad i en interpersonell kontext mellan författare och informant. Två djupintervjuer har genomförts med två personer vilka båda identifierar sig som transpersoner och är över 65 år. Analysen fokuserar på berättelsens form och innehåll i relation till erfarenheter av att leva som transperson. Studien har en socialkonstruktivistisk inriktning med fokus på att åldras som transperson i ett livsloppsperspektiv och ett kritiskt queerteoretiskt perspektiv. Studien fokuserar även på ålderistiska föreställningar kring ålder och åldrande. Studiens resultat har visat på att ett långt liv som dold transperson påverkar vem en är idag; heteronormativa och ålderistiska normer i samhället och omgivningen har påverkat möjligheterna till att uttrycka den en är och bidragit till att dölja ett enligt samhället könsöverskridande könsuttryck. Förändringar i samhället och i den egna personliga sfären har sedan påverkat möjligheterna att i den senare delen av livet komma ut som transperson. Äldreomsorgen måste därmed vara insatt i den problematik som studiens informanter har gett uttryck för genom att ha en beredskap att ställa rätt frågor och ha ett empatiskt förhållningssätt som öppnar upp för möjligheterna till rätten att vara den en är.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Problemformulering	1
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Centrala begrepp	3
1.4 Förförståelse	5
2. Tidigare forskning kring transpersoner och åldrandet	6
2.1 Kroppen och könsidentiteten	6
2.2 Det tysta t:et inom HBTQ forskning	7
2.3 “We don’t have that kind of client here”	8
2.4 Äldre transpersoners livsberättelser	10
3. Teori	11
3.1 Social konstruktivism	11
3.2 Queerteori	13
3.3 Ålderism	14
3.4 Livsloppsperspektivet	14
4. Metod	16
4.1 Narrativ metod	16
4.2 Koppling till teorival	16
4.3 Arbetsfördelning	17
4.4 Urval och tillvägagångssätt	17
4.5 Datainsamling	18
4.6 Intervjumodeller	19
4.7 Utvärdering	20
4.8 Etiska överväganden	22
4.9 Analysmetod	24
4.10 Självreflexiva rutor	25
5. Resultat och Analys	26
5.1 Inledning	26
5.1.1 <i>Trans är inte något man väljer, det är något man är</i>	26
5.1.2 <i>Dramatiska övergångar</i>	29
5.1.3 <i>Att förhålla sig till könsnormer</i>	31
5.1.4 <i>Tankar om äldreomsorgen</i>	36
5.1.5 <i>Språkets makt</i>	40
5.1.6 <i>När man blir van med det ovana så är det liksom inget Märkligt</i>	41

7. Avslutande diskussion	45
Referenslista	49
Bilaga 1	51
Bilaga 2	52

1. Inledning

“Vi står inte med någon slags knacka på var vänlig släpp in oss. Vi finns redan där, mitt i gemenskapen och det får andra finna sig i att det är så. Vi begär ingen tolerans, acceptans eller respekt. Vi begär våra mänskliga rättigheter, rätten att vara den vi är och det ska andra erkänna. Sen få de tycka vad de vill om oss.” – Cecilia

Rätten att få vara den en är, är ett grundläggande behov hos alla. Det låter kanske banalt att hävda något så självklart men har du upplevt dig tillskriven ett annat könsuttryck under en stor del av livet får detta behov en mer grundläggande och omfattande betydelse. Hur upplever en människa att leva ett långt liv i en för trång könskostym och hur påverkar det livet idag? - är frågor vi har ställt till två äldre transpersoner. Vi har haft en idé om att behovet av att få vara den en är, är något som får stå tillbaka om en tvingas anpassa sig till könsnormer som inte stämmer överens med ens självupplevda könsidentitet. Som äldre människa är en redan föremål för fördomar och stereotypa föreställningar om vem du är utifrån ditt utseende och kronologisk ålder. Ålderdomen förknippas med negativa egenskaper och föreställningar om hur åldrandet ska gestalta sig. (Tornstam 2010).

Tillsammans med könstereotypa föreställningar två ”naturliga” och stabila kön (Ambjörnsson 2006) är det rimligt att anta att det formar förutsättningar för en äldre transperson att leva öppet med ens transidentitet. Har dessutom transidentitet varit dold för omgivningen under en stor del av livet blir situationen än mer komplicerad.

Att tala om det och att synas är en nödvändighet för att kunna få en djupare förståelse och insikt om en utsatts minoritetgrupps livsvillkor. Eller är det att sätt att upplysa oss om att äldre transpersoner finns mitt ibland oss, mitt i gemenskapen? Vi har därför valt att lyfta fram äldre transpersoners livsberättelser i denna studie för att ta del av livserfarenheter, tankar, känslor och funderingar som påverkar livet som äldre transperson. Det är en studie av narrativ karaktär vilket betyder att personers livsberättelse blir ett sätt att förklara och förstå vem en är idag och på vilket sätt berättelsen kan generera ökad kunskap till aktörer verksamma inom det sociala arbetsfältet om äldre transpersoner livsvillkor.

1.1 Problemformulering

I Socialtjänstlagen (2001) står det att; “socialnämnden ska vara väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen”. Gruppen ”äldre” är en prioriterad grupp som kommunen ska tillförsäkra en skälig levnadsnivå till. Det behöver därför finnas kunskap om äldre personers livsvillkor och deras särskilda behov (SFS 2001:453).

Siverskog (2013) förtydligar i antologin *LHBTQ personer och åldrande* att det inom äldreforskningen sällan förekommer ett HBTQ perspektiv och nästintill aldrig ett perspektiv på könsöverskridande identiteter. Den heteronormativitet som präglar vården och omsorgen menar Siverskog (2013) gör att äldre transpersoner ofta kan beskriva en rädsla inför att möta äldreomsorgen. En rädsla av att till exempel bli bemött med oförståelse och ovilja av hemtjänstpersonal och personal på äldreboenden.

Efter att ha sökt tidigare forskning som berör ämnet har vi funnit att det finns brister och stora kunskapsluckor kring bemötande, vård och omsorg av transpersoner som går ålderdomen till mötes (Bromseth och Siverskog, 2013). Ett par studier (Persson, 2009; Witten, 2009) undersöker något om transpersoners subjektiva upplevelser av att skilja sig från den normativa könsuppfattningen om två stabila kategorier av kön, men forskningen på området är begränsad. I första hand handlar det om amerikanska studier (Persson, 2009; Witten, 2009) som belyser att transpersoner ofta är det tysta t:et inom HBTQ forskningen. Transpersoner hamnar ofta i en dubbel utsatthet när de blir äldre. En dubbel utsatthet som präglas av fördomar om äldre, fördomar om transpersoner, ensamhet och utstötthet (Persson, 2009; Witten, 2009). I nordiskt sammanhang har en gjort kvalitativa livsberättelseintervjuer med äldre transpersoner. Studien handlar om hur kroppen och könet ställs i relation till att bli äldre och genom berättelserna har en stor okunskap kring transbegreppet synliggjorts (Siverskog, 2013).

I den forskning som nämnts ovan har vi upptäckt att det saknas mer kvalitativa studier och djupintervjuer om äldre transpersoners upplevelser av att gå ålderdomen till mötes med utgångspunkt av det levda livet. Det saknas nästintill helt på nationell nivå studier om föreställningar och erfarenheter av att möta äldreomsorgen. Vi anser att det är av stor vikt att aktörer inom socialt arbete och främst äldreomsorgen får ta del i äldre transpersoners unika livsberättelser för att kunna ge ett värdigt bemötande och en god omsorg när denna minoritetsgrupp går ålderdomen till mötes. Det är viktigt att människobehandlande organisationer får insikt i hur det kan vara att ha tvingats dölja en stor del av sin identitet i större delen av sitt liv på grund av skamkänslor över vem en är och på grund av rädsla för att inte bli accepterad av omgivningen. Äldre transpersoners levnadshistorier blir viktiga att lyfta fram och förmedla vidare till aktörer inom det sociala arbetsfältet. Därför har vi valt att rikta fokus åt denna grupp och undersöka hur tankar och funderingar om det levda livet påverkar vilka personer de är idag, med utgångspunkt från deras livsberättelser. Vi hoppas denna studie kan bidra till fördjupad förståelse om de dilemman och den mångfacetterade utsattheten som åldrande transpersoner kan möta eftersom äldreomsorgen behöver bättre kunskaper för att kunna ta hänsyn till de specifika upplevelser och behov äldre transpersoner har.

1.2 Syfte och frågeställningar

Studien undersöker hur äldre transpersoner förhållit sig till sin transidentitet genom livet med avstamp i deras unika livsberättelser. Syftet blir därför att med hjälp av narrativ metod undersöka hur äldre transpersoners livsvillkor ser ut idag. Detta tar vi reda på med hjälp följande frågeställningar.

Hur beskriver våra informanter upplevelsen att vara transperson genom sina levda liv?

Hur synliggörs rätten att vara den en är genom våra informanternas berättelser och vilken betydelse får den?

På vilka sätt kan våra informanternas berättelser ge kunskaper om äldre transpersoners livsvillkor till socialt arbete och då främst äldreomsorgen?

1.3 Centrala begrepp

Diskurs: Detta begrepp är omstritt och definieras olika utifrån olika discipliner och vetenskaper. Dock kan en generell beskrivning ges av detta begrepp vilket är att en viss komposition påståenden och uttalanden i tal eller skrift i en viss tid och socialt sammanhang bestämmer och reglerar vad som är ”tillåtet/accepterat” respektive ”inte tillåtet/accepterat” att yttra sig om (Johansson, 2005). Den vetenskap som vi förhåller oss till i denna uppsats, samhällsvetenskapen, vill förklara betydelsen av det diskursiva språket i narrativa berättelser och hävdar att språket ger liv åt och skapar mening i den verklighet och sanning var och en av oss lever och befinner oss i. Individens sociala verklighet byggs alltså upp och styrs av en diskurs som är i ständigt pågående förändring i såväl mellanmänniska relationer som i samhället i övrigt (ibid.).

Narrativ och livsberättelse: Dessa två begrepp utgör till stor del navet i denna uppsats och det är genom dessa begrepp som vi strukturerar och definierar våra informanternas upplevda verklighet. Att återge en exakt definition av begreppet narrativ är svårt då det används tvärvetenskapligt inom många discipliner och tillskrivs olika betydelser (Johansson, 2005). Vidare menar Reissman (2008) att begreppet narrativ är en egen del av en hel språklig diskurs samt att begreppet berättelse är en viss typ av narrativ. Begreppet narrativ har vissa tillämpningar som i grunden främst handlar om att komponera en berättelse, hur den sedan blir till narrativ empiri som därefter i sin tur behandlas i en form som benämns som narrativ analys (ibid.). Själva kärnan i det narrativa är tolkningen, vi tolkar andras sätt att tolka sig själva på ett systematiskt och genomgående sätt (Johansson, 2005).

Vi kommer i denna uppsats ägna oss åt en viss typ av berättelser som kallas för livsberättelser. Det betyder på ett okonstlat sätt att människor återger berättelser om sina levda liv eller väljer att berätta om vissa delar ur det. Som forskare tolkar vi berättelserna utifrån vissa perspektiv och aspekter och försöker förstå hur dessa kan verka meningsskapande och betydelsefullt för personerna (Johansson, 2005).

Cisperson: Ordet cis betyder ”på den här sidan”. En cisperson överensstämmer med de rådande könsnormerna i vår kultur (FPES, 2014).

”en”, ”hen”: Dessa två pronomen är könsneutrala (språkrådet, 2014). Eftersom vi har ett genomgående genusmedvetet förhållningssätt i vår uppsats har vi i större delar arbetet valt att använda *en och hen*, för att skapa så neutrala sammanhang som möjligt undvika begreppet *man* som vi associerar till manligt kön.

HBTQ: Är ett samlingsnamn för personer som befinner sig utanför den normativa bilden av en heterosexuell person. Begreppet är en förkortning av orden homosexuell, bisexuell, transperson och personer med queera uttryck och identiteter (RFSL, 2014).

Transperson: Begreppet grundades av RFSL i slutet på 1990 talet och är ett paraplybegrepp och definieras som att personer på olika sätt överskrider kulturella och biologiska normer och värderingar av könsidentitet och könsuttryck. Det finns en stor variation och mångfald bland transpersoner. En enskild transperson kan uttrycka kön på olika sätt vid olika tidpunkter oberoende av det kön som en föddes som eller blev tilldelad vid födseln. En kan uppfatta sig som kvinna, man, ingetdera, både och eller någonstans där emellan. En individ som identifierar sig som transperson kan ha vilken sexuell preferens som helst. Transuttrycket/identiteten har alltså ingenting att göra med sexuell preferens (FPES, 2014).

Transvestit: Definieras som att en person uttrycker ett kön via kroppsspråk, kläder, röstläge etc. Dessa uttryck är mer eller mindre frekventa. Den latinska definitionen av transvestit bildas av orden *trans* ”på/till andra sidan” och *”vestitus”* som betyder klädd” (FPES, 2014).

Transsexuell: Definitionen av detta begrepp är att en person har ett annat tankemässigt och eller upplevt kön än det juridiska och biologiska som personen tillskrevs vid födseln (såvida inte personen har genomgått en korrigering av könet). Att vara transexuell ses som en medicinsk diagnos (FPES, 2014).

1.4 Förförståelse

Genom att belysa aspekten av vår förförståelse inför att forska kring äldre transpersoner vill vi börja med att säga att vi båda delar den åsikten att det är väldigt viktigt att föra fram frågor som belyser minoritetsgruppers rättigheter och är kritiskt inställda till hur vi styrs och påverkas av normer i övrigt. En av oss som skrivit denna uppsats är aktiv inom HBTQ rörelsen men har inte tidigare kommit i kontakt med transpersoner och har heller inte särskilt bred kunskap om transpersoners livsvillkor. Det vi har tagit del av och uppmärksammat är de juridiska ändringar som inträffat på senare år såsom ändringar i namnlagen och borttagning av tvångssteriliseringslagen. Dessa har delvis förbättrat möjligheterna för transpersoner att leva under friare villkor än tidigare. Förutom den kunskap vi uppmärksammat och tagit till oss i olika medier kring transpersoners unika, specifika och mycket ofta väldigt komplicerade levnadsvillkor så har vi ingen av oss någon direkt förförståelse kring hur det kan vara att leva som just äldre transperson. Vi har inte studerat ämnet tidigare och det har heller inte belysts nämnvärt under utbildningen på socionomprogrammet.

Gällande äldreomsorg så har vi båda två kunskaper från vår utbildning på socionomprogrammet då vi gått valbara kurser i äldres livsvillkor. Vi har båda gjort VFU inom äldreomsorgen både på biståndenheten och med en enhetschef på ett äldreboende. Vi har arbetat och arbetar deltid inom äldreomsorgen vilket gör att intresset för dessa frågor som vi berör blir aktuella och viktiga för den nuvarande yrkesverksamma situation som vi befinner oss i.

Således har vi lite förförståelse kring hur äldre transpersoner tänker, känner och upplever det egna åldrandet och föreställningen av äldreomsorgen. Det gjorde att vi började fundera och reflektera mycket kring hur vi ville framställa denna uppsats genom att anamma narrativ metod så att våra informanternas unika livsberättelser kunde belysas. Vi reflekterade kring hur och på vilket sätt vi själva, som forskarsubjekt, skulle synas i analysen av empirin. Såsmåningom kom detta att resultera i så kallade reflexiva rutor som dyker upp här och var i resultat och analys delen. Dessa rutor beskrivs närmare i metoddelen.

2. Tidigare forskning om transpersoner och åldrande

Den tidigare forskning som vi funnit och inkluderat i detta kapitel handlar om HBTQ- personer och då med fokus på äldre transpersoner. I antologin *LHBTQ personer och åldrande* (2013) beskrivs att det finns ett behov av att inkludera ett HBTQ- perspektiv inom gerontologisk forskning samt att inom gerontologiforskningen behövs HBTQ-perspektivet i sin tur belysas. Något vi funnit är hur diskurser om kropp, identitet och åldrandeprocesser i relation till att bli äldre är ett ständigt förekommande tema i gerontologisk forskning. Vi kommer därför att ta med tidigare forskning som handlar just om kroppen och formandet av identiteter sett ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv och sammanföra detta med forskning om äldre transpersoner. Det som saknas kring forskningen om detta ämne är fler kvalitativa djupintervjuer med äldre transpersoner samt att det saknas mer nationell forskning som undersöker vad äldreomsorgen behöver för kunskaper för att möta äldre transpersoners livsvillkor.

De databaser vi sökt i är Google Scholar, GUNDA, Social Services Abstract, Libris. Övervägande sökord har varit på engelska såsom; elderly, lgbt, caring, transgender och vi fann att nästintill ingen forskning finns på svenska sökord.

2.1 Kroppen och könsidentiteten

Peter Öberg (2005) beskriver inom gerontologisk forskning hur individer upplever sina kroppar åldras i en social och kulturell kontext. Den inre upplevelsen av sin åldrande kropp kontra andras syn på äldre kroppar ger olika föreställningar om hur det kan vara att gå in i ålderdom. Siverskog (2013) beskriver att transpersoners åldrande kroppar blir mer androgyna. Vilket upplevs både positivt och negativt hos äldre transpersoner (Siverskog, 2013).

Utifrån perspektivet av kroppen präglar och präglas av vårt ideal i samhället som är hälsa, skönhet och ungdom och där tillskivs den åldrande kroppen mycket låg status. Den *gerofobi*, d.v.s. rädsla att bli gammal, driver oss till att motverka åldrandet och hålla kroppen ungdomlig och fri från rynkor (Öberg, 2005). Att bli rynkig och få en förändrad kropp förändras både av ett naturligt åldrande och att äta hormoner vid könskorrigeringar. Det kan försvåra iscensättandet av kön för äldre transpersoner (Siverskog, 2013). Den mediala världen är med och bidrar till att förstärka skönhetsideal av ungdom och hälsa genom att förmedla bilder av medelålders personer som de äldre kan identifiera sig med hellre än att identifiera sig med andra äldre som befinner sig i samma ålder (Öberg, 2005). Siverskog (2013) beskriver ideal och skönhet kring könsuttryck och könskorrigering. Hon menar att när det gäller äldre transpersoner så finns det föreställningar om att vissa kroppstyper lämpar sig bättre för könskorrigering än andra. Lämpligheten

handlar om linjärhet vilket betyder att kroppen, det juridiska könet och könsidentiteten går i samma riktning. I en riktning mot en och samma definition av kön. Det handlar också om vad som är vackert och vad som är modernt samt passande utseende efter en viss ålder. Här styr alltså åldern till stor del hur kroppen ska formas i utredningen av kön (Siverskog, 2013).

Öberg (2005) benämner även något om könspektivet kring den åldrande kroppen och utgår då från två binära kön, manligt och kvinnligt, och menar att de bedöms och värderas olika.

Öberg (2005) beskriver att vår identitet formas av kön, ålder och etnicitet och ur det bestämmer de sociala roller vi har att spela. Han skiljer på jag-identitet och social-identitet och menar att det förstnämnda är de inre upplevelser som en har om sig själv medan det andra handlar om hur vi speglar oss i mötet med andra. I åldrandet och framförallt inom äldreomsorgen blir denna skillnad i identitet uppenbar därför att den äldre bemöts som just en gammal person medan personen själv upplever sig som den individ hen alltid har varit (Öberg, 2005). I Siverskog (2013) beskrivs könsidentitet hos transpersoner som något mångfacetterat och baserat på olika erfarenheter. Men gemensamt för alla äldre transpersoner är att de tvingats förhålla sig till snäva könsnormer genom hela livet. Dessa normer har tryckt på skamkänslor av att inte passa in varken manliga eller kvinnliga kroppar (Siverskog, 2013). Det finns en utbredd *transfobi*, en rädsla hos äldre transpersoner att från utomstående personer och organisationer bli illa bemötta på grund av sin identitet och kropp (Siverskog, 2013). Detta kan beskrivas som att ju mer beroende den äldre transpersonen blir av andras hjälp ju mindre öppen väljer hen att vara (ibid.). Witten (2009) undersöker hur konstruktioner av samhället, familjen och den egna identiteten formas i västerländska kulturer men med en tonvikt på att det behövs en globaliserad dialog kring transpersoner och åldrande. Kritik förs mot den könsnormativa diskurs som äger rum i socialgerontologisk forskningen och handlar om äldres livsvillkor och åldrandets normativa gång. I denna dominerande diskurs finns svårigheter att föra en öppen diskussion om äldre transpersoner och vilka specifika svårigheter denna grupp ställs inför när de åldras (ibid.).

2.2 Det tysta t:et inom HBTQ forskning

I artikeln *Unique challenges of transgender aging: implications from the literature* (2009) ger Persson (2009) en översikt av den tidigare litteratur och forskning som gjorts kring de förutsättningar som äldre transpersoner har när de går ålderdomen till mötes. Sammantaget beskrivs att gruppen transpersoner ofta är en osynlig minoritet i forskning och studier. De beskrivs som det tyst t:et inom HBTQ-forskningen. Den litteratur som finns kring äldre transpersoner är

knapphändig och det som då ofta förekommer är frågor rörande hälsa, ekonomi och social situation såsom arbetslöshet, ensamhet, marginalisering och utstötthet samt hur dessa barriärer blir signifikanta för och påverkar gruppen äldre transpersoner möjlighet till ett gott åldrande (ibid.). Witten (2009) förklarar att gå den ”normala” ålderdomen till mötes är komplext då det innebär många fysiska såväl som mentala och sociala förändringar. Att gå ålderdomen till mötes som transperson innebär ytterligare lager av oönskade komplexiteter i form av marginalisering och utsatthet.

Persson (2009) klargör att när transpersoner går ålderdomen till mötes tvingas de ofta konfronteras med en rad olika former av ålderism, homo-och hetero-fobi, transfobi och social isolering som blir till segregrande barriärer för denna grupp. När äldre transpersoner står till mötes med en stundande äldreomsorgen kan dessa barriärer bli påtagliga och påverka mötet med omsorgen negativt. Persson (2009) beskriver läget för äldre transpersonen i USA och hur tillgången till socialt stöd varierar kraftigt mellan olika delstater på grund av lagstiftningar och tillgång till sociala frivilligorganisationer (ibid.). Witten (2009) menar att förutom tillgången till sociala organisationer så saknas det ofta en kunskap inom dessa organisationer, om vilka dilemman och svårigheter äldre transpersoner ställs inför.

2.3 “We don’t have that kind of client here”

Citatet ovan är taget ur Belongia och Witten (2006) artikel med samma namn. Det är ett citat som ofta har använts av olika aktörer inom vård och äldreomsorg i USA. Det syftar på att inte bara osynliggöra gruppen äldre transpersoner utan även att förneka deras existens.

Witten (2009) belyser det nästintill omöjliga att inkludera alla aspekter kring osynliggörande och förminskande av gruppen transpersoner och har då i artikeln *Grateful exits: Intersection of aging, transgender identities and the family/community* (2009) fokusererat på den integrerande dialog om bilden av familjen, samhället, det egna åldrandet och av sig själv som transperson med tyngdpunkt på identitetsskapande. Följande utfärdanden identifieras i den integrerande dialogen: hälso-och sjukvård (HSL), intimitet och relationer, sociala insatser, boende. Gällande HSL behövs en bredare och djupare kunskap om vilket medicinskt och psykologiskt stöd och hjälp som kan efterfrågas. Det kan handla om att åldras med HIV/AIDS, intersexualitet och den komplicerade identifikationen av sig själv som transperson. Allt detta kombinerat med självbestämmanderätt och integritet är viktiga förutsättningar för en bra hälso-och sjukvård (Witten, 2009). Gällande intimitet och relationer betonar Witten (2009) att goda relationer är nära förknippat med hälsa och välbefinnande. Dåliga relationer eller avsaknaden av dessa bidrar till en försämrad livskvalitet och dålig hälsa. Dilemman som är förknippade med ursprungsfamiljen kan ha att göra med

en stark normativ familjekonstruktion. De föräldrar som genomgår en könskorrigering kan stötas bort av sin familj. Barn kan uppleva att deras förälder förändras så pass att de förlorar den förebilden präglad av kön som denne representerar. Detta grundar sig i konstruerade föreställningar om verkligheten där två binära kön (kvinnligt eller manligt) skapar svårigheter för transpersoner att ta plats (ibid.). Den stereotypa och essentiella föreställningen av två stabila kön är starkt dominerande i västerländsk kultur och är djupt internaliserad i oss människor. Butler (2006) säger att vi skapar och upprätthåller föreställningen om hur ett visst kön ska existera genom performativa handlingar. I kontrast till binära kön nämner Witten (2009) studier (opublicerat resultat från TranScience Longitudinal Aging Research [TLAR, 2007]) som visar att det finns över 50 olika kategorier av kön representerade. Slutsatsen här blir enligt Witten (2009) att äldre transpersoner blir/upplever sig isolerade från familj och nätverk. Ett sätt för äldre transpersoner är att söka kontakter via internet. Detta ses dock som ett tillgänglighetsproblem i USA då många äldre transpersoner lever under dåliga ekonomiska villkor och inte har råd att köpa dator.

Boendefrågan kan bli aktuell då många äldre transpersoner kan behöva flytta till äldreboende eller någon annan serviceinstans. Detta beskriver Witten (2009) som en inte alltid så enkel fråga. För de som är fattiga finns inte valmöjligheter men även för de individer som har det bättre ställt ekonomiskt kan diskriminering och förutfattade meningar av äldre transpersoner förekomma inom äldreomsorgen.

Persson (2009) belyser de luckor kring forskningen som behövs utvecklas och det handlar just om att definiera behoven hos äldre transpersoner. Det behövs fler kvalitativa studier där en undersöker och tar reda på vilka behov, önskemål och tankar som finns inom gruppen äldre transpersoner. Det behövs mer kunskap om vilka långtidseffekter hormon behandling och könskorrigeringar kan ha. Det finns en efterfrågan kring att förstå definitionen av familj för äldre transpersonen och på vilket sätt familjesituationen kan vara komplicerad (ibid.). Genom att uppfatta skiljelinjer som kan skapa stressade konfrontationer mellan den äldre transmedlemmen och övriga familjemedlemmar kan bättre stöd och hjälp ges (Witten, 2009).

Mer kunskap och förståelse behövs inom vård och social service för att ha möjlighet att möta gruppens behov och framförallt att möta individens behov eftersom transpersoner är ett paraplybegrepp och omfattar en mängd olika individer och mer eller mindre rörliga definitioner kring ens identitet (Persson, 2009).

2.4 Äldre transpersoners livsberättelser

Siverskog (2013) klarlägger att forskningen kring HBTQ personer ofta exkluderar transperspektivet samt att ålder som social position osynliggörs i detta perspektiv. Siverskogs forskningsartikel om äldre transpersoner är en del av en kommande avhandling om HBTQ-personer och åldrande. Fem personer har intervjuats och genom deras livsberättelser har stereotypa bilder av könsnormer och könsuttryck förtydligats, tankar om den egna kroppen och åldrande samt vilken okunskap som finns kring transpersoner och deras utsatta livssituationer. Transpersoner kan ofta ha upplevt andra former av diskriminering än bi- och homosexuella. Eftersom transpersoners könsidentitet rör sig utanför två-könsnormen, som så starkt dominerar vår bild av människan, har transpersoner upplevt inre såväl som yttre disciplineringar i form av skam och exkludering. Diskurser kring kön och normer är ett ständigt förekommande påtryckningsmoment i transpersonernas berättelser (Siverskog, 2013). Witten (2009), säger att vi i västvärlden drivs av behovet att kategorisera in kön i manligt eller kvinnligt, just för att en känsla av trygghet och bekvämlighet skall kunna upprätthållas.

Siverskog (2013) menar att detta med den starkt dominerande normen av två stabila kön bli intressant att debattara kring därför att äldre personer som under senare delen av livet genomgår medicinska könskorrigeringar kan ha lång väg att nå fram till ett subjektivt och ett stabilt kön. Vilket gör att de utifrån könsnormen sett hamnar i ett rörligt gränsländ mellan de två binära könen. Den åldrande kroppen som ett fysiskt framträdande blir mer androgyn, vilket kan upplevas både positivt och negativt beroende på vem som upplever förändringen. En del upplever det svårt att upprätthålla en stabil könsidentitet medan andra ser det som ett önskvärt könsuttryck (ibid.). Vad som ytterligare framträder ur livsberättelserna är att det finns personer som inte ens är intresserade av att nå en sammanhållen könsidentitet utan de ser sin könsöverskridande identitet som en politisk provokation kring vad som är normalt och inte. Detta menar Siverskog (2013) är viktigt därför att i berättelserna väljer personerna själva hur de vill bli bemötta och framförallt hur de önskar definiera sig. Witten (2009) talar om hur språkets konstruktion inom gruppen transpersoner blir viktig att undersöka, för att förbättra mötet med vård och omsorg, ett möte som har historiskt sett präglats av förtryck, marginalisering och osynliggörande.

3. Teori

I detta kapitel redogör vi för de teorier som vi anammat för att förstå och tolka de livsberättelser som våra informanter delgett oss. De viktigaste teoretiska ingångarna i analysen har varit livsloppsperspektivet och socialkonstruktivism. Livsloppsperspektivet visade sig vara en användbar teori då åldrande betraktats som en livslång process som tillskrivs olika betydelser för våra informanter i olika sammanhang. Ålderism som begrepp används något mindre i denna studie men vi ansåg att det var relevant då det kritiskt ifrågasätter negativa stereotyper och förutfattade meningar om äldre människors liv och betydelse av livskvalité och vi såg det som ett bra komplement till livsloppsperspektivet. Socialkonstruktivism har hjälpt oss att begripa hur en berättelse inte alltid kan produceras som en objektiv sanning utan att sanningen som en person återger präglas av vissa perspektiv i vissa historiska, kulturella och språkliga sammanhang (Johansson, 2005). Detta visar på en tydlig förändringspotential i hur berättelser kan framföras över tid och i rum och detta antagande ger oss ytterligare en aspekt kring konstruktionen av berättelser; att de även formas i den stund som de berättas och påverkar och påverkas av oss som forskningssubjekt.

Utifrån socialkonstruktivism som teoretiskt begrepp har det kritiska queerperspektivet utvecklats. Detta begrepp ifrågasätter den normativa bilden av två stabila kön samt heterosexuallitetsnormen (Ambjörnsson, 2006). Eftersom denna studie handlar om könsöverskridande identiteter så blev queerteorin ett självklart inslag i analysen av vårt insamlade empiriska material.

3.1 Socialkonstruktivism

Detta teoretiska perspektiv beskriver och förklarar på ett kritiskt sätt hur verkligheten eller delar av den kan vara konstruerat i olika sociala kontexter. Konstruktionen uppstår dels genom oss själva och hur vi uppfattar vår verklighet och skapar den, dels genom möten och interaktioner med andra människor och dels genom hur vi handlar och agerar i kollektivet (Burr, 2003).

Hacking (2004) menar att det inte är relevant att fråga efter betydelsen av perspektivet utan vad vi vill säga med det, vad själva poängen är. Han menar att begreppet *socialkonstruktion* skall användas för att höja vårt medvetande om både övergripande saker som sker i vår omvärld och om mindre lokala företeelser. Perspektivet bör enligt Hacking (2004) ställa frågan om vad som skall konstrueras? T.ex. så beskriver flera forskare (Butler 1990; Scheman 1993; Wittig 1992) att begreppet genus som social konstruktion kan graderas på olika sätt och i olika syften. Som att avskala begreppet, göra uppror mot det eller revolutionera mot betydelsen av genus som något socialt konstruerat (Hacking, 2004). I denna

studie kommer vi att undersöka på vilka sätt berättandet i sig kan vara socialt konstruerat genom att berättaren tolkar sitt levda liv och genom vårt möte med berättaren och vår egen tolkning. Vi kommer att undersöka på vilka sätt äldre personer som kategori konstrueras som föränderliga eller oföränderliga och vi kommer med hjälp av queerteorin försöka förstå och förklara våra informanternas livsberättelser.

Genom att förklara hur gerontologin (äldreforskning) kan vara socialt konstruerat kan vi studera det utifrån tre olika dimensioner. Den första handlar om hur inre och yttre upplevelser av olika sammanhang påverkar processen kring åldrandet. Sammanhang som i grunden är stereotypa och producerar bilder av äldre som t.ex. asexuella och beroende vilket i sin tur har en negativ påverkan på den äldres självbild. Den andra dimensionen belyser hur dessa bilder som produceras av äldre blir meningsskapande. På det sättet att teorin förklarar hur åldrande kan tolkas som meningsfullt i sociala möten och andra sammanhang. Slutligen för det tredje handlar teorin om hur tiden och framförallt stigande ålder påverkar hur människor uppfattar sin tillvaro, sina roller och sin verklighet (Andersson, 2013).

Genom att förstå hur berättandet konstrueras kan vi hävda att verkligheten, som den ter sig, konstrueras genom språket. Olika fenomen tillskrivs olika meningar och betydelser genom språket och vårt sätt att tala om det (Thomassen, 2007). Vidare förklarar Thomassen (2007) Foucaults analys kring makt och språk genom att belysa det språkliga maktfält som skapas mellan de som arbetar inom socialt arbete och som tar emot hjälp och stöd. Språket positionerar och för in människor i olika kategorier såsom ”queer”, ”transpersoner”, ”gammal”. Denna språkliga makt ger socialarbetare en ställning inom vilken ramarna för det praktiska arbetet utförs (Thomassen, 2007). Ett begrepp som Foucault talar om är *diskurs* vilket är ett samlat namn för en rad olika teoretiska och praktiska utsagor framkommet genom observationer, klassifikationer och olika experiment. Foucault menar att diskursen styrs av outtalade och oskrivna regler om hur fenomen uppstår och förändras av sociala företeelser och detta varierar i tid och i rum. Diskursen ger ”liv” till begrepp och fenomen. Utsagor om ett visst fenomen, som t.ex. transidentitet, skapar en diskurs om vad detta ord innebär, vilken betydelse det får och hur det är meningsskapande. Diskursen konstruerar fenomenet transidentitet och ger oss en bild av dess konstruerade verklighet. Foucault menar också att diskursen kring ett fenomen genererar ett ”utestängningsprocedur” i vilken vissa saker är mer eller mindre godtagbara att tala om, vad som är mer eller mindre sant och vad som vi accepterar eller avfärdar (Thomassen, 2007).

3.2 Queerteori

Queerteori som begrepp myntades i början av 1990 talet av feministiska forskare i USA och influerades av poststrukturalistiska tankegångar om kunskap, identitet och framförallt makt. Det vill säga att en ifrågasatte essentialistiska föreställningar om hur allt kunde ha en enda objektiv sanning och i själva verket skapades fenomen genom att relatera till något annat. Michel Foucault var en viktig teoretiker som queerteorin influerades av. Han studerade hur samhället under 17- och 1800 talet utövade makt över människor genom att klassificera, kategorisera och tillskriva dem identiteter. Foucault menade att denna maktutövning handlade om att kontrollera människor och inordna dem som normala eller onormala. Vidare påstod Foucault att dagens västerländska samhälle är till stor del färgat av denna disciplinerade maktutövning. Då individen under 17-1800 talet riskerade hårda straff för sitt ”avvikande beteende” så har känslan av skam och inte passa in i normen internaliserats i personen själv (Ambjörnsson, 2006).

Queerteori ser begreppet normalitet som en viktig koppling till makt och maktutövning. Vårt samhälle präglas av en förhärskande heteronormativitet som styr och påverkar vårt sätt att förhålla oss till hur vi som stabila kön, män och kvinnor, attraheras av varandras motsatser och utifrån denna heteronormativitet organiserar vi livet på ett specifikt sätt. Den normativa och stereotypa bilden av att vara en av två binära kön och ha en specifik sexuell preferens åt det motsatta könet samt att göra detta på rätt sätt är en produkt av den konstruktion i vilken i vår kultur och i vårt samhälle organiseras in i (Ambjörnsson, 2006).

Förhärskade heteronormer reglerar och begränsar individens könsuttryck. Den heterosexuella matrisen är ett begrepp som beskriver föreställningen om att det ska gå en rak linje mellan kön, genus och begär. Är du född in i ett manligt kön förväntas en bete sig utefter den förskrivna normen om mannen och åtra den som fötts in i ett kvinnligt kön. En person som identifierar sig själv, eller definieras av andra, som trans kan med det normativa synsättet skapa förvirring. T.ex. genom att ha ett biologisk kön som man, ett genusuttryck som kvinna och en sexuell preferens till det kvinnliga könet. En begreppsförvirring kan uppstå och frågor kan väckas kring könsuttryck och vilka samband dessa kan ha med ens sexualitet (Ambjörnsson 2006).

Identitetsskapande är en process som är sårbar och komplext, även för de som definierar sig som cispersoner men transidentitet säger något om förväntningar och maktens godtycklighet. Transidentiteten kan skapa osäkerhet och förvirring i omgivningen. Vårt språk räcker inte till för att beskriva alla varianter av identitetsuttryck. Queerteorin utmanar kategorierna kvinna, man, homo-, heterosexuell som begränsar och låser fast essentiella föreställningar om hur individer förväntas vara. Queerteorin ser könsöverskridare identiteter och

handlingar som en motståndskraft mot det förväntat normala i samhället (Ambjörnsson, 2006).

Från väldigt unga år tränas vi att enbart se specifika könsuttryck i vilka våra föreställningar om kön formas. Könsidentitet i ett heteronormativt samhälle är något som ständigt upprepas genom performativa handlingar där vi dagligen uttrycker, skapar och omskapar kön. Dock har könsuttrycken genom tid och rum sett ut på olika sätt och det visar på förändringspotentialen i dessa föreställningar. En förändring som handlar om att vi mer eller mindre medvetet framträder på olovliga, överaskande och revolutionerande sätt. (Ambjörnsson 2006).

3.3 Ålderism

Ålderism definieras av Andersson (2013) som fördomar eller stereotyper som utgår från en människas ålder och som kan leda till diskriminering. Stereotypa föreställningar behöver inte vara av ondo, att ha generaliserade uppfattningar om grupper och begrepp är något som ingår i vårt språk. Problemet är när generella uppfattningar används för att tillskriva enskilda individer specifika egenskaper. I vårt samhälle är generella uppfattningar om äldre personer ofta osanna och saknar verklighetsförankring. Föreställningen att äldre ofta känner sig ensamma är ett exempel på det. Ålderdomen kan också förknippas med negativa känslor kring att vara beroende, icke produktiv och ha dålig hälsa (ibid.).

I äldreomsorgen kan ålderism visa sig i bristen på ett verkligt engagemang som fokuserar på förändring istället för att enbart fokusera på kroppsliga symptom. Eventuella förklaringar till ålderismen kan vara de nämnda negativa egenskaper ålderdomen kan förknippas med. Äldre får det svårt att leva upp till samhällets ideal om produktivitet och hälsa och kategoriseras som en homogen grupp. Om en enskild individ upp ett motsatt beteende bli det enbart undantaget som bekräftar regeln (Tornstam, 2010).

3.4 Livloppsperspektivet

Ett livsloppsperspektiv fokuserar på hela livet. Ingen speciell tidperiod av livet är i fokus utan åldrandet ses som en livslång process. Ingen period i livet är mer betydelsefull än någon annan men har sin egen karaktär, ålderdomen och tonåren har sin speciella form. Livsloppsperspektivet vill fokusera på vad ålder och t.ex. könsroller har för betydelse under olika skeden av livet. Olika övergångar som skilsmässa, pensionering, änkestånd är också tidpunkter i livet som perspektivet undersöker (Öberg, 2013).

En utgångspunkt är att en tidsperiod i livet ses i relation till tidigare erfarenheter och förväntningar om framtiden. En äldre människas tankar är formade av vad personen tidigare livet har upplevt och haft för tankar om sitt kommande åldrande jag. Men även de samhälleliga förutsättningar som finns eller har funnits påverkar innebörden i olika skeden av livet. Samhället har en tendens att tillskriva olika innebörder till individers liv utifrån deras kronologiska ålder. Men påverkan kan ske åt båda håll, individer och grupper kan påverka sina egna livslopp och förändra den allmänna betydelsen.

En andra utgångspunkt är att förändringar i samhället och förändringar i livet är i relation till varandra. Innebörden av ålder och könsroller, övergångar som skilsmässa och pensionering förändras över tid samtidigt som samhällets bilder av åldrande förändras. Därmed har en generation som levt under vissa historiska omständigheter andra erfarenheter än andra generationer. Det som sammanför en grupp människor är alltså inte deras gemensamma ålder utan samhället som det har sett ut under deras livstid. En åldergrupp 65+ idag är därför annorlunda än en 65+grupp för tio år sedan. (Öberg, 2013).

En tredje utgångspunkt är att förändringar i en individs liv påverkar andra runtomkring – makar, barn och vänner påverkas av en anhörigs förändringar som sker under livsloppet. Pensioneringen, änkstillståndet för med sig nya förväntningar, egna och andras om livet som påverkar och förändrar relationen till nära och kära.

Idag går det att diskutera hur pass åldernormerat samhället är och om vi istället går mot ett åldersintegrerat samhälle. Övergångar och olika innebörder under livsloppet har tidigare varit bundna till kronologisk ålder och därmed förutsägbart. Idag menar Anderson (2013) att det går att fråga sig om livsloppet påverkas mer av olika livsval och livsstilar och mindre om ålder i sig. Uppdelningen i livet före, under och efter arbetslivet går också att diskutera när utbildning, arbete och fritid är något många ägnar sig åt under hela livet. Den modernistiska identitetsuppfattningen kretsade kring ett stabilt jag uppbyggt kring arbetslivet medan den postmoderna identitetsuppfattningen kretsar kring att hålla olika möjligheter öppna och undvika fastlåsnings. (Öberg 2013).

4. Metod

I detta kapitel gör vi en närmare beskrivning varför vi valde att analysera empirin med en narrativ metod och hur vi har gått tillväga för att få fram informanter, genomföra intervjun, säkerställa och analysera validiteten samt hur vi analyserat våra informanternas berättelser. Efter att ha tagit del av den tidigare forskning som fanns om ämnet såg vi att det saknades kvalitativa djupintervjuer med äldre transpersoner och detta föranledde att vi valde att arbeta efter narrativa strukturer.

4.1 Narrativ metod

Enligt Johnsson (2005) skall valet av insamlingsmetod för empiri avgöras beroende på studiens syfte och frågeställningar. Vi har valt en kvalitativ ansats för att den är enligt Kvale (2007) ett sätt att få djupare förståelse om människors levda liv. För att förstå våra informanternas berättelser på ett djupare plan valde vi därför narrativ metod som tillvägagångssätt vilket är ett sätt att analysera berättelse på ett ingående sätt. (Johnsson 2005) Syftet blir därför att med hjälp av narrativ metod undersöka hur äldre transpersoners livsvillkor ser ut idag. Det är viktigt för att socialt arbete och framförallt äldreomsorgen ska kunna främja social rättvisa och allas lika rättigheter.

Den typ av berättelse som vi valt att inrikta oss på är en så kallad livsberättelse. Det betyder att våra informanter valt att berätta om sina levda liv eller valda episoder ur livet. Livsberättelsen ses som ett sätt för personen att skapa mening och identitet kring sitt liv. (Johnsson, 2005). Vidare finns det ingen oberoende sanning i berättelsen som förmedlas utan den är betingad ett socialt sammanhang, livsberättelsen är den muntliga versionen om livet som den berättas för en annan, i detta sammanhang vi som skriver denna uppsats. Den muntliga berättelsen kan ses en *performance*, något man gör i en specifik kontext. En livsberättelse skiljer sig från en livshistoria genom att den inte behöver återge ett faktiskt förlopp i kronologisk ordning, delar i livsberättelsen från olika tidsperioder kan överlappa varandra. Vissa delar av livsberättelsen kan också tillskrivas mer eller mindre betydelse av berättaren (ibid.).

4.2 Koppling till teorival

Narrativ metod passar även med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv eftersom berättelsen ses som socialt skapad. Med att narrativt synsätt är informanternas berättelser något som är betingad den sociala situationen den berättas i. Vad informanterna väljer att ta upp och hur de gör det beror därmed delvis på oss som lyssnar och ställer frågor. Vi har sen valt att lyfta fram i text det som bäst besvarar

våra frågeställningar. Vi har gjort det genom att undersöka vilken betydelse berättelsen har i den stund som den berättas och på vilket sätt den är meningsskapande för individen (Johansson, 2005). Det kritiska queerperspektivet har varit användbart i samband med vårt val av metod då berättelserna har fungerat som ifrågasättande av maktutövande normer som styr vårt sätt att tänka, känna och handla. Vi har fokuserat på den del av narrativ analys som kallas för livsberättelser och ser tydliga samband mellan det teoretiska perspektivet om livslopp och det kritiska begreppet ålderism eftersom vi fokuserat på äldre personer som blickar tillbaka på sitt liv och ställt oss frågan hur äldre transpersoners ålder påverkar deras livssituation.

4.3 Arbetsfördelning

Vi har under arbetets gång pendlat mellan de olika delmomenten och systematiskt delat upp arbetet emellan oss. Vi har delvis arbetat med de olika delarna på egen hand men återkopplat till varandra men som helhet har vi diskuterat och reflekterat över våra tillvägagångssätt och resultat. Våra sammanförda reflektioner har dokumenterats i rutor som återkommer med jämna mellanrum i hela uppsatsen. Denna reflexiva metod har vi sett som ett viktigt redskap för att få en bredare kunskap om det som undersöks samt att vi öppnar upp oss själva för nya tankar och tolkningar. Vi kommer att beskriva dessa reflexiva rutor mer ingående i slutet av metodkapitlet.

4.4 Urval och tillvägagångssätt

Vi har djupintervjuat två personer och därefter har intervjuerna analyserats ingående och omfattande. Att intervju två personer kan tyckas som få men är inget ovanligt inom narrativ metod. Metoden i sig innebär att intervjuerna blir långa och ingående livsberättelser. Dessutom begränsades urvalet till två informanter på grund av den tidsmarginal vi hade att genomföra studien på. Huruvida våra informanter skulle vara födda in i något specifikt kön eller odefinierat kön, hade vi inga önskemål om och heller inte om de hade genomgått eller var igång med eventuella könskorrigeringar. Det var inte det enklaste att finna personer att intervju som var över 65 år och definierade sig som transpersoner. Dock fick vi genom flera kontakter tag på en äldre person, som senare skulle bli vår första informant. Via denna person kom vi i kontakt med vår andra informant. Dessa två personer var födda in i biologiska manliga kön och de berättade för oss att alla i deras transförening är födda med manligt kön. Vi har inte kommit i kontakt med äldre transpersoner som fötts in i ett kvinnligt kön och vi har heller inte aktivt sökt efter just den målgruppen. Urvalskriterierna skulle

vara att båda personerna var äldre, över 65 år och att de själva definierade sig som transpersoner på något sätt.

För att börja söka efter informanter till vår studie letade vi på internet i olika forum såsom RFSL (riksförbundet för sexuellt likaberättigade) och transföreningar såsom FPES och KIM. Vi sökte kontakt med en HBTQ samordnare i kommunen via telefon och denne samordnare tipsade oss om tänkbara personer att intervjua. Vi mailade, sms-ade och ringde olika personer i dessa föreningar och presenterade oss samt berättade om vårt syfte med denna studie. Efter flera försök på olika instanser fick vi till slut tag på en transperson som gärna ville delta i vår studie. Personen kontaktades först av kommunens HBTQ samordnare som i sin tur ringde tillbaka till oss och sa att vi fick lov att ta kontakt. Vi ringde upp informanten, berättade vilka vi var och varför vi var intresserade av att ta reda på mer om hur det är att bli äldre och åldras som transperson. Hen frågade om vi hade någon mer person att intervjua och då vi ännu inte funnit någon så blev vi erbjudna att komma till deras föreningsträff för transpersoner för att presentera vår studie och söka en till informant. Vi berättade i korta drag de forskningsetiska aspekter som studien medför, att informanten garanteras anonymitet och har rätt att dra sig ut när hen vill.

Vi fick kontakt med vår andra informant via transpersonernas föreningsträff några dagar efter första intervjun. När vi kom dit presenterade vi oss och berättade om föreningsmedlemmarna att delta i vår studie, vilket hen gärna ville och vi förflyttade oss till ett mer avskilt rum där vi berättade mer ingående om studien och hen ställde frågor till oss. Frågor som handlade om hen var garanterad anonymitet och det informerades vi självklart att så är fallet.

4.5 Datainsamling

Vi inspirerades till att utforma vår intervjuguide efter att ha sökt avhandlingar om livsberättelseforskning. Vi fann många intressanta och användbara frågor som kom att passa väl in i det vi ämnat undersöka. De flesta frågor kunde vi använda precis som de var medan andra frågor behövde vi modifiera för att passa in i vårt syfte. Intervjuguiden finns att läsa som bilaga 2.

Vi deltog båda två i genomförandet av intervjuerna och vi spelade in dem digitalt med inspelningsutrustning. Inga anteckningar gjordes under intervjun eftersom vi ville vara en aktiv del i samtalen och fullt koncentrera oss på vad våra informanter valde att berätta om. Vi deltog båda lika aktivt att inta rollen som intervjuare och pendlade mellan varandra och ställde frågor utefter intervjuguiden och spontana följdfrågor. Den första intervjun ägde rum hemma hos vår informant och det andra tillfället var i ett grupprum på samhällsvetenskapliga institutionen. Båda intervjuerna varade i ca 1,5 till 2 timmar beroende på hur mycket de själva

önskade berätta för oss. För att komma igång med samtalet hade vi ett inledande tema med en öppningsfråga som lydde såhär: *Alla människor bär på en livsberättelse. Försök att berätta något ur ditt liv. Du kan börja var som helst och berätta i ca 15 min.* Detta visade sig vara en bra start då våra informanter fritt kunde berätta om sitt liv eller valda delar av det. Därefter följde ett antal frågor som vi hade från vår temaintervjuguide. De centrala teman som guiden omfattade handlade om bilden de hade av sig själva, det levda livet med upp- och motgångar, relationen till familj och vänner, möjligheter och hinder att leva det liv en önskar och betydelsen av att vara oberoende av andra människors stöd och hjälp. Utifrån intervjuguiden kom vi att ställa olika följdfrågor som var helt beroende av vad informanterna valde att berätta om. Följdfrågorna var ofta en replik eller en bekräftelse på vad våra informanter valde att berätta om men de kunde även utgöra en fördjupning av deras svar och vi kunde då ställa frågor som: *Hur kände du dig just då? Varför tror du det blev just på det sättet? Vad tänkte du för tankar då?* Det resulterade i att intervjuerna såg ut på olika sätt. Som en avslutning på intervjun bad vi våra informanter att evaluera genom att berätta och reflektera kort kring om hur det hade varit att bli intervjuad och berätta om sitt liv. Vi samtalade om hur bearbetning och analys av materialet skulle ske. Informanterna kunde ställa eventuella frågor som de hade och vi berättade att vi gärna skickar exemplar av den färdiga uppsatsen efter examination hem till personerna. Vi frågade våra informanter om vi kunde ta kontakt med dem utifall något i vårt material var otydligt för oss eller oklart. Det visade sig inte var något som helst problem.

Efter intervjuerna var genomförda så började vi att transkribera vår insamlade empiri. Eftersom vi hade gjort två djupintervjuer så transkriberade vi varsin. Innan vi började diskutera vi sinsemellan hur vi skulle gå tillväga. Vi bestämde att skriva ned ordagrant hela intervjun och lägga stor vikt vid hur informanterna framförde sina berättelser genom att lägga till egna kommentarer i texten.

4.6 Intervjumodeller

Under själva intervjuerna har vi använt oss av två olika modeller som metod för själva intervjun. Dessa två modeller är *delad-förståelsemodellen* och *diskursmodellen* (Johansson, 2005). Delad-förståelsemodellen handlar om en ömsesidig dialog mellan intervjuaren och den som blir intervjuad. Intervjuaren lever sig in i den andres världsbild och uppfattning och strävar efter en jämlik dialog. Tolkningsprocessen pågår redan under intervjun och uppmuntrar till att utveckla vissa berättande svar. Diskursmodellen i sin tur har vissa likheter med delad-förståelse modellen men här betonas språk och maktaspekten i intervjusituationen. Språket blir till medel genom att alla som deltar i intervjun uppfattar situationen utifrån sitt perspektiv och detta försöker man i denna modell

synliggöra och lyfta fram. Makt kan ses utifrån intervjupersonens yrkesmässiga och sociala position men även utifrån hur själva samspelet mellan intervjuperson och intervjuare sker. Vilka frågor ställs och hur ställs dem? Sammantaget ses intervjusituationen som en produkt av ett mellanmänniskt och meningsskapande samspel mellan två eller flera personer (Johansson, 2005).

Enligt delad-förståelsemodellen strävade vi efter att försöka förstå våra informanternas verklighet, hur de upplevde den och tolkade den. Den intervjuguide som vi hade fungerade som ett stöd, men utefter informanternas egna berättelser kom vi att ställa en del följdfrågor. Nyfikenhet och nya tankar väcktes i oss allteftersom intervjun fortskred. Utifall våra informanter ville prata länge om en särskild episod ur deras liv, uppmuntrade vi dem till att tala så fritt och ostört som möjligt. Tanken var att deras röster skulle få höras och att de själva skulle få bestämma om vad de ville prata om.

Enligt diskursmodellen såg vi på intervjusituationen som en interaktion som ägde rum mellan oss tre som befann oss på platsen. Vi var medvetna om den maktaspekt som kan ha ägt rum i själva sammanhanget mellan den som intervjuad och blir intervjuad. Genom att anpassa plats för intervjun och tidpunkt till våra informanternas önskemål så har vi försökt att minimera dessa maktskillnader. Ytterligare en metod har varit att anpassa vårt språk så mycket som möjligt till våra informanternas språk. Samspelet oss emellan uppfattade vi på olika sätt och det är något vi som studenter var medvetna om och vi har genom våra självreflexiva rutor synliggjort våra tankar, känslor, funderingar och upplevda reaktioner för att förtydliga oss själva i hela vårt arbete.

4.7 Utvärdering

Validitet betyder att vi studerar det som vi avser att studera och vi frågar oss på vilket sätt denna studie gör det? Eftersom vi har ett social konstruktivistiskt perspektiv på vår studie där vi tolkar andras sätt att tolka sig själva så blir sökandet efter en enda sanning inte relevant i sammanhanget. En berättelse kan konstrueras på olika sätt i olika sammanhang. Den avgörs av den kontext som den befinner sig i. Det betyder att en som läsare utgår ifrån det kön, könsuttryck, ålder, etnicitet, sexuell preferens, kultur och samhälle en bär på och därmed finns ingen objektiv sanning (Johansson, 2005). Dock hävdar Johansson (2005) att det är viktigt att värdera och kritiskt granska narrativa studier för att inte bli helt relativ och för att klargöra en tillförlitlighet i studien.

Riessman (1993) och Lieblich, Tuval-Mashiach och Zilber (1998) lyfter fram vissa kriterier som används i narrativ analys för att ge ökad validitet. För det första handlar det om textens form och de språkliga strategierna håller genom att ta med många citat och förslå alternativa vägar. Vi gör detta genom att inkludera

många citat från våra informanter i texterna. Vi ville att deras röster så långt som möjligt skulle bli hörda och vi stävade efter att levandegöra deras berättelser. På många platser i analysen har vi lagt till egna reflektioner då vi anser att det ökar validiteten genom att vi synliggör oss själva som forskarsubjekt och att våra tankar och funderingar replikerar på informanternas berättelser.

Det andra kriteriet för ökad validitet handlar om överensstämmelse, då en kan låta informanterna ta del av analysen innan den färdigställs. I denna studie har vi inte gjort på detta sätt då vi ansett att vi på grund av tidsmässiga skäl inte haft möjlighet att genomföra det. Dock betonar Riessman et al. (1993) att i slutändan är det ändå vi som skriver analysen som måste ansvara för våra tolkningar av den sanning som vi frambringar.

Det tredje kriteriet som kan öka validiteten i denna studie handlar om en insiktsfullhet som kan väckas när en tar del av en livsberättelse. Eftersom vi lyfter fram våra informanternas unika livsberättelser om den utsatthet som en minoritetgrupp kan uppleva, kan en få insikt i sitt eget liv med alla de fördomar, rädslor, tankar och känslor som påverkar vår syn på andra, genom att koppla detta till de samhällseliga normer som upprätthåller, styr och påverkar oss. Dessa reflektioner vi gjort presenteras till stor del i de reflexiva rutor som återkommer i analysen.

Det fjärde kriteriet handlar om att analysen och tolkningen av materialet ska vara meningsfullt och hänga samman för att ge ökad validitet. Internt genom att sammanföra de olika delarna i berättelserna samt finna gemensamma mötespunkter mellan våra två informanternas berättelser. Externt sammanhängande genom att koppla till tidigare forskning och val av teorier. Detta kriterium strävar vi att uppnå genom att finna vilka intriger som präglar informanternas liv och hur dessa har lett fram till avgörande vändpunkter i deras liv. Vi har noggrant studerat vårt empiriska material och försökt finna röda trådar i berättelserna som vävs samman till en heltäckande bild av meningsfullhet. Efter att ha jämfört och analyserat våra två informanternas berättelser har vi sett likheter men också skillnader i utsagorna. Likheterna handlar till stor del om deras process att komma ut som transperson och relationen till omgivningen. Skillnaderna hade att göra med sättet att tala om vissa fenomen i livsberättelserna. Sammantaget har vi möjliggjort för en ökad validering genom att tolka materialet med hjälp av tidigare forskning kring ämnet och med stöd av de teoretiska glasögon som varit vägledande för oss från tidpunkten då intervjun genomfördes till slutdiskussionen.

Det femte kriteriet för god validitet är huruvida en narrativ studie har pragmatisk nytta, det vill säga hur den är replikerbar. Det är viktigt i en narrativ studie att så mycket som möjligt dela med sig av sina egna reflektioner under arbetets gång samt vad en har kommit fram till för resultat. Att föra en öppen dialog med andra forskare och uppmärksamma sin inre dialog menar (Lieblich, Tuval-Mashiach &

Zilber, 1998). Under arbetes gång har vi två studenter haft en öppen och reflekterande dialog med varandra. Våra tankar, funderingar och känslor kring det problemområde som vi ämnat undersöka har fungerat som av drivkraft i den processen vi befunnit oss i. De sätt vi tolkat vårt empiriska material på har varit och är under ständigt pågående och är föränderligt i den mån att vi är öppna och ödmjuka för den oförutsägbarhet som tolkningsprocessen innebär.

4.8 Etiska överväganden

I denna studie har vi beaktat de etiska överväganden som samhällsvetenskaplig forskning har att förhålla sig till. Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet som numera är nedlagt, formulerade fyra principer som är till för att skydda informanten i forskningsstudien. Dessa principer, eller krav är: *informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet*. Våra två informanter fick ta del av dessa etiska riktlinjer både då informationsbrevet skickades ut och då vi träffades för att genomföra intervjun. Vi var noggranna med att gå igenom dem etiska förhållningsätten innan intervjun sattes igång. Våra informanter kunde ställa frågor och vi besvarade dem ärligt och uppriktigt.

Informationskravet handlar om att den som deltar i studien skall få information om vad deltagandet innebär. Den som deltar skall få all information om vad studien handlar om. Informanterna fick ett brev tilldelat där vi beskrev studiens syfte och att de kunde kontakta oss närsomhelst om de hade några frågor eller funderingar. De informerades om att deras deltagande var frivilligt och att de kunde avbryta när de ville. Vi beskrev i korta drag hur vi skulle gå tillväga när vi sedan skulle analyserade och bearbetade intervjuerna.

Den som deltar i studien skall lämna sitt samtycke, enligt *samtyckeskravet* till att studien genomförs och hen har även rätt att bestämma hur länge den vill delta och på vilka villkor. Deltagandet kan avbrytas utan att detta har några som helst negativa konsekvenser på den som deltar i studien. Vi var noga med att berätta att studien gjordes på frivillig grund och vi att de närsomhelst under studien kunde avbryta sitt deltagande och/eller ta tillbaka sin berättelse. Båda informanterna ville veta hur lång tid intervjun skulle ta på ett ungefär. Eftersom vi använde oss av narrativ metod med livsberättelser i fokus brukar intervjuerna vara mellan 1 -2 timmar och det hade båda två ingen invändning mot. Vi kom överens om att avbryta för en paus om så skulle behövas.

Gällande *konfidentialitetskravet* ska deltagaren garanteras största möjliga anonymitet och personer, platser och orter gjorts oidentifierbara för utomstående som kan komma att ta del av studien. Vi meddelade att vi inte skulle nämna några personnamn, orter, platser osv. Största möjliga hänsyn skulle tas till personernas integritet och vi använde oss av fingerade namn.

Gällande *nyttjandekravet* skall den insamlade empirin endast användas för forskningens ändamål och inte för kommersiellt bruk eller andra syften som inte är vetenskapliga. Vi såg till att skydda allt vårt material under studiens gång så att ingen obehörig kom åt någon information. Våra informanter var intresserade av vad som skulle hända med studien efteråt och vi berättade att den, efter att ha blivit godkänd, kommer att publiceras digitalt samt att vi kommer att skicka ut varsitt exemplar till dem

Efter att gjort egna reflektioner kring forskningsetik anser vi att dessa etiska riktlinjer är av yttersta vikt att följa, inte minst för att motverka att kränka någon annan men att även känna att en har ett ansvar gentemot andra människors liv och livsförhållanden. Det innebär även att reflektera över samhälleliga etiska och moraliska grundvärderingar. Syftet med denna studie är att ta reda på vilket sätt berättandet kan ge kunskaper för det sociala arbetet och det i sin tur åsyftar att verka utvecklande för vårt samhälle. Den respekten som forskaren ska ha gentemot sina medmänniskor skall tas i beaktning för den nytta och ev. de negativt inriktade följder som studien kan medföra. Inte bara för personen som deltar i studien utan även för övriga grupper, med likartad utsatthet, som kan komma att påverkas av studiens resultat (Vetenskapsrådet, 2014). Vi har noggrant övervägt och reflekterat kring hur ingående djupintervjuer som vi haft kan påverka informanterna och väcka blandade känslor hos dem. Att ställa frågor och tala om väldigt personliga delar av sitt liv kan innebära att smärtsamma minnen och upplevelser av tidigare utsatthet och ensamhet väcks till liv. Detta har resulterat i vår noggrannhet och lyhördhet gentemot våra informanters integritet och respekterat deras privata gränser samt att de själva har fått bestämma vad de vill och inte vill tala om.

Vid ytterligare reflektioner om rollen som forskare så har vi upptäckt att det ligger ett ansvar i att hantera minoritetsgruppers berättelser, såsom äldre transpersoner, på ett respektfullt och etiskt riktigt sätt genom att föra fram en berättelse som kan bidra till ett rättvist liv och en god livskvalité för transpersoner som går ålderdomen till mötes. Hur kan vi då göra det? Jo, vi anser att berättelsen kan bidra till att det sker en social förändring och en förbättrad livssituation genom att intresset kan öka för att utbilda och informera andra om vad det kan innebära att leva som transperson. Våra informanter nämnde flera gånger under intervjun att spridningen är viktigt. Att en inte ska vara rädd att stå upp för sina mänskliga rättigheter och prata om vad det kan innebära att leva öppen eller dolt som transperson. Dominelli (2002) betonar vikten av att motverka förtryck genom se till att anti förtryckande strategier införlivas i olika verksamheter. För att motverka diskriminering och marginalisering ska människor få det bemötande och den behandling som speglar dess syfte (ibid.). Vi har genom hela studien beaktat maktaspekten i allt, från den första kontakten, genom intervjun till analysen och slutdiskussionen. Vi har reflekterat över de strukturer av makt baserat på kön,

könsidentitet, ålder, etnicitet, klass, funktionsförmåga som såväl transpersoner som andra minoritetsgrupper påverkar och påverkas av och hur denna studie kan bidra till att synliggöra dessa. I hanteringen av berättelserna har vi beaktat oss själva som en del av berättandeskapen och reflekterat över hur våra informanter har påverkas oss och hur vi kan ha påverkat dem genom våra tolkningar, teorier, frågor och funderingar.

4.9 Analysmetod

Vi har flera gånger lyssnat på vårt inspelade material och därefter transkriberat det ordagrant. Efter att ha läst intervjun flera gånger om har vi valt att använda oss av *intriger* och *vändpunkter* som analytiska verktyg i resultatredovisningen. Dessa analysverktyg vävs många gånger in i varandra i resultatredovisningen och är ibland svåra att särskilja. Dock kan intriger beskrivas som svaret på frågan ”vad hände?” Intrigen skildrar händelser i berättelsen men också hur och på vilket sätt berättelsen framförs. Intrigen organiserar berättelsen och ger den ett meningsskapande sammanhang. Intrigen är också kulturellt betingad d.v.s. vi förstår intriger utifrån det kulturella sammanhang vi lever i (Johansson, 2005.) Vändpunkter kan definieras som kriser, avgörande ögonblick eller andra stora händelser i någons liv som vänder på intrigen.

I analysen av livsberättelserna har vi fokuserat dels på innehållet i berättelsen: Vad har hänt? Varför blev det så? Hur gick det till? Men vi har också fokuserat på hur det sägs. Särskilt har vi noterat hur formen för utsagorna har framförts genom att observera hur våra informanter har talat om vissa fenomen, situationer eller viktiga händelser i deras liv. Vilka delar av berättelsen är mest framträdande? Finns det tydliga intriger i berättelsen som har fungerat som vändpunkter i berättarens liv? Berättelsernas tempo, hur fort eller långsamt informanterna har berättat om vissa fenomen, och ”tjocklek”, intensiteten och kraftfullheten i röstläge och gester, har varit betydelsefulla för vår tolkningsprocess då vi upptäckt att dessa har markerat avgörande händelser i deras livsberättelse (Johansson, 2005). Vi har rört oss från berättelsernas helhet till del och sedan tillbaka i en pendelrörelse. En specifik sekvens av berättelsen har fokuserats och sedan återkopplats till berättelsen som helhet och tvärtom. Eftersom forskaren är en del av berättandeskapet har vi sedan valt att inkludera en analys av vår egen roll i reflexiva rutor. Eftersom vi ser berättelsen som performativ och riktad mot oss som lyssnare påverkar vi också hur berättelsen utformas.

4.10 Självreflexiva rutor

I detta avsnitt kommer vi att diskutera varför och på vilka sätt vi har använt oss av så kallade reflexiva rutor i analysen av vårt empiriska material. Johansson (2005:306) diskuterar makt och kunskap i den vetenskapliga texten och ställer följande frågor: ”har forskaren rätt att tala för andra? Har hen rätt att distansera sig från texten och agera som om hen inte är inskriva i texten? Bör författaren verkligen dölja ”jaget” bakom generaliserande beskrivningar? Är det mer frigörande och ”dialogiskt” att skriva bekännande, där man lyfter fram den personliga berättelsen och synliggör sig själv som forskarsubjekt?” Vi har i analysen och slutdiskussionen skrivit våra reflektioner och tankar i reflexiva rutor i syfte att synliggöra oss själva som forskarsubjekt. Adeniji (2008) har i sin avhandling ”Inte den typ som gifter sig ” använt sig av sina egna minnesberättelser som en kreativ metod för att bearbeta sitt material. Löpande i texten återger hon minnesanteckningar från arbetsprocessen med fokus på sina egna upplevelser i avskilda rutor vid sidan om där hon beskriver de tankar och känslor som hon upplevt under arbetsprocessen. Som läsare blir personen bakom texten tydlig på ett lättillgängligt sätt utan att göra intrång i huvudtexten. Författaren i relation till resultatet blir tydlig. Detta har varit en bra metod för oss att använda när vi vill redogöra för när våra egna intryck formar berättelsen så som vi återger den i text. På det sättet ger vi plats åt att våra informanternas röster bli hörda samtidigt som vi synliggör oss själva i den mellanmänskliga kontext som vi har befunnit och befinner oss i under det analytiska arbetet.

5. Resultat och analys

5.1 Inledning

Nu har vi två livsberättelser framför oss som våra informanter har delgett oss. Genom deras berättelser har minnen och tankar från det levda livet återberättats för oss med glädje och stolthet men även en del inslag av sorg. Vi som skriver denna uppsats har påverkats och påverkas fortfarande av deras målande och inlevelsefulla livsberättelser. Vi har tolkat och analyserat det empiriska materialet med avstamp i tidigare forskning och genom utvalda teorier har vi definierat berättelsernas intriger och avgörande händelser som har fungerat som viktiga vändpunkter i informanternas liv. Det har lett oss fram till en del reflektioner över vår egen könstillhörighet, könsuttryck och som vit, medelklass och socionomstuderande. Dessa reflektioner tydliggörs genom våra självreflexiva rutor som bidrar med att synliggöra oss själva som forskarsubjekt och en del i berättar skapet och på det viset påverkar dem analysen. För oss har det varit viktigt att beakta de reflexiva inslagen därför att när vi tolkar våra informanternas sätt att tolka sin värld och sig själva återberättar vi deras berättelser och konstruerar en verklighet utifrån vår egen sociala position och förståelse.

Hela denna uppsats genomsyras av ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och det innebär en utmaning mot det essentiella, det vill säga en sanning och en verklighet, och berättandet och berättelsen blir då en produkt av det sociala samspel som uppstår i intervjusituationen. Samma berättelse skulle kanske berättas annorlunda för någon annan person. Det är i allra högsta grad en interpersonell process som pågår under intervjusituationen och berättelsen skapas i det ögonblicket som den berättas (Johansson, 2005).

Slutligen vill vi ge en kort presentation av våra informanter som vi kallar Cecilia och Anna. De har båda gått i pension sedan flera år tillbaka och är nu i 70 års-åldern. Båda två är födda in i ett biologiskt manligt kön men upptäckte i väldigt unga år att de inte passade in i den könstillhörighet som tillskrevs dem. Under en stor del av deras liv har de dolt sin transidentitet men har efter pensionen valt att komma ut.

5.1.1 Trans är ingenting man väljer, trans är något man är

En tydlig intrig i både Cecilias och Annas berättelser handlar om hur de tidigt i sina liv blev medvetna om att de var transpersoner, fast de då inte hade något ord för det eller visste vad det var för något. Men livet har kommit emellan dem och deras upplevelse att vara transperson och under en stor del av livet har de dolt sin transidentitet. I denna del berättar Cecilia och Anna om hur de upptäcker sin

transidentitet tidigt i livet men den stora intrigen handlar om hur partner, familjen och yrkeslivet är krafter som gör att de inte väljer eller kan vara öppna transpersoner. Idag ligger detta till stora delar bakom dem men det är fortfarande något som påverkar dem mycket.

Cecilia börjar med att återge hur hon blev medveten om vad ”det här” var när hon var 10-11 år. Hon berättar att det brukar vara så för den stora gruppen. Sedan rättar hon sig och menar att de som är transsexuella vet nog, från det att då de är överhuvudtaget medvetna, att dem är i fel kropp helt enkelt. Hon syftar tillbaka på sig själv igen och menar att som transvestit har hon inte det fenomenet i lika omfattning i sig och därför yttrar det sig strax före puberteten. Hon säger att det var så för henne och att det är jättevanligt hos andra transvestiter. Cecilia berättar om hur det var att uppleva dessa känslor inombords:

Det här var ju början på 50- talet och jag var övertygad om att jag var galen och rädd och att man inte var normal. Att resten av världen var normala och att jag var galen.

Det var ju ingenting som man hittade på utan det är ju någonting som man är.

Det är inget som man väljer att vara. Det går inte att välja bort. Det är som att blåsa upp en badboll och hålla den under vatten. Är man koncentrerad att hålla den under vatten så håller den sig under vatten, men släpper man kontrollen så åker den upp.

Vi kan se en tydlig intrig i hennes berättelse då hon med ord, röstläge och gester beskriver hur smärtsamt bekymmer detta var att bära på och hur alla känslor kring det kändes väldigt underligt på något vis. Cecilia säger att det går att undertrycka det som känns inombords under perioder genom att göra andra saker och försöka hålla sig distraherad från sig själv. Trots försöken att ignorera sina sanna känslor och sitt rätta jag så uppdragas detta alltid på ett eller annat sätt. Intrigen i det hela handlar om att det kommer upp till ytan och det finns inget som kan få det att försvinna.

Under stora delar livet berättar Cecilia att ”detta” var i bakgrunden på grund av jobbet och karriären, familjelivet och hushållet. Hon hade fullt upp med annat. Hon beskriver att transidentiteten kan vara i olika stark grad för olika människor och för henne räckte det att ibland få träda in i ett annat könsuttryck.

Intrigen i Annas berättelse beskrivs av henne genom att förmedla hur känslan av att vara transperson var något hon upptäckte i tonåren och hur det sedan följt henne genom livet. Tidigt i berättelsen kommer Anna in på sin tid som yrkesverksam och återkommer sedan många gånger till hur det var på sitt förra arbete under samtalen. Tankar och funderingar kring arbetet har funnits parallellt

med upplevelsen att vara transperson. Behovet av att få uttrycka sin transidentitet har under en stor del av livet fått stå tillbaka till förmån för arbetet.

Ja mitt liv som transperson, det började väl egentligen i tonåren, då kände jag detta, att jag inte va som alla andra. Även om jag var med på lite idrott och sånt i skolan kände jag att det tog emot liksom, det var inte min grej riktigt. Men sen när skolan var slut så var man tvungen att börja arbeta någonstans och jag sökte mig, jag sökte arbeten och fick det också på, ja på ett par olika ställen. Sen var det militärtjänstgöring och sen var det arbete efter det också. Så jag har arbetat hela livet men det här med trans har legat dolt hela tiden. Det är bara det att det har aldrig kommit fram. Utan jag fick ju ett bra arbete som jag trivdes med och ehm..då försöker man tränga bort de där känslorna man har, att man är en transperson innerst inne.

Annas berättelse utgörs av en rad intriger som handlar om undertryckta tankar och känslor. Hon beskriver en tanke såsom ”tänk om man kunde vara kvinna”. Det kunde hända att hon funderade på att byta arbete men hon vågade inte. Dessutom trivdes hon med sitt arbete. Livet fungerade ändå och jag väntade hellre med att komma ut, menar Anna. Att vara transperson var något hon fick göra i ensamhet. Anna berättar hur hon ofta kunde ta bilen till en parkering och byta till kvinnokläder och gå ett varv kring ett kvarter, byta om i bilen och sedan köra hem som ett sätt att i hemligheter få uttrycka sin transidentitet.

Och man gick ut ibland, nått varv på kvällen, så att ingen skulle se vem man var. Och ehm, sen var det arbete på dagarna och det förflöt.

Denna intrig i berättelsen säger Anna hur hon har anpassat och förhållit sig mot omvärlden. Livet har många gånger varit en kompromiss för att kunna hantera sin transidentitet. Hon har trivts med sitt arbete men insett att det inte har gått att kombinera det med hennes som liv som transperson. Hela livet har hon dock planerat att komma ut som transperson efter yrkeslivet, när hon är fri. Hon har tagit de tillfällena hon har fått att uttrycka sig som transperson. Det kan ha varit på ett hotell i utlandet då hon klädd som kvinna tagit en öl i lobbyn då tillfälle getts under en affärsresa. Hon beskriver att hon har smugit på ett snyggt sätt utan att göra andra obekväma genom att bravera med sitt könsöverskridande könsuttryck.

Man får de tillfällena som erbjuds. Och det har jag gjort på ett bra sätt, inte så att man kan gå ut och bravera utan man smyger på ett snyggt sätt va. Det är ingen som har tagit illa upp, jag har inte gjort någon människa förnär nånsin, någon gång utan jag har gjort det på mitt eget funktionella sätt då kan man väl säga. För att överleva den tiden, dit jag har kommit nu

Ett livsloppsperspektiv utgår från att en tidsperiod i livet ses i relation till tidigare erfarenheter och förväntningar om framtiden. Förändringar i livet och livsloppet

påverkar även relationer till anhöriga och för med sig nya förväntningar, egna och andras om hur det gemensamma livet ska gestalta sig (Öberg, 2013). Utifrån ett livslopp perspektiv ser vi att Annas och Cecilias berättelser har påverkats av hur de tidigare i livet har tänkt och känt, planerat och upplevt deras liv. Båda två har vuxit upp under en tid då begreppet trans har varit okänt i det allmänna medvetandet och inte varit på folks läppar. Cecilia beskrev hur hon kände sig galen och rädd, att världen var normal och hon onormal när hon som ung upplevde känslan av att vara transperson. De har båda två dolt sin transidentitet och anpassat sina vuxna liv efter hur de uppfattat omvärlden vill att de ska vara. I Annas berättelse är det tydligt att arbetet har strukturerat hennes liv i stor utsträckning. Hon var den yrkesarbetande man omgivningen förväntade att hon skulle vara. Men känslan av att vara transperson gick aldrig över och hon planerade under hela livet att hon efter yrkeslivet skulle komma ut som transperson. Anna berättar hur hon på ett funktionellt sätt under sitt liv har anpassat sig efter omgivningen för att överleva. Ett långt liv av att dölja och anpassa sina behov efter omgivningen påverkar vem en senare är och ställer stora krav på individen. Cecilia förklarar sina upplevelse av att vara trans som en badboll en försöker hålla nedtryckt under vatten. Det går ett tag men för eller senare åker den upp. Cecilia blev tvungen att till sist förhålla sig till sin transidentitet och hon berättade för hos hon utvecklade omständiga och krävande strategier för att hantera sin för omvärlden dolda sida.

5.1.2. Dramatiska övergångar

Cecilia och Anna är idag två äldre personer som lämnat yrkeslivet men även tidigare parrelationer bakom sig. En tydlig intrig i deras berättelser är de dramatiska övergångar deras liv har gått igenom när de har åldrats och vi har lyft fram den roll deras transidentitet då har tagit.

Cecilia berättar om när hennes fru blev sjuk och hur den perioden av sorg och kämpande kom i främsta rummet. ”Det här”, berättar Cecilia och syftar på transuttrycket, kom i bakgrunden och så var det bara säger Cecilia. När Cecilia pratar om sin fru blir hon märkbart rörd.

...men det hade ju inte blivit så här om hon hade levt. Då hade jag ju haft henne.

Den relation som de två hade var viktigare än allt annat säger Cecilia. Viktigare än att få vara öppen som transperson. Hon fortsätter att prata om sin relation till frun och hur de två pratade om att komma ut:

När jag är borta kommer ju du gå ut, men försök att hålla dig lite snygg, sa hon, så man inte behöver skämmas för dig och försök inte att se ut som du är 30 år yngre. Det ser så patetiskt ut.

En tid efter att Cecilias fru dog valde hon också att komma ut som transperson. Hon hade då också hunnit gå i pension. Under denna period hade stora förändringar skett där transidentiteten tog en ny roll i Cecilias liv i och med att hon bestämde sig för att vara öppen.

Anna beskriver även en tydlig intrig när hon också berättar om en dramatisk övergång mellan att vara yrkesverksam och pensionär. Hon valde att komma ut som transperson när inte arbetet hindrade henne längre och det är intressant hur hon beskrev att det var förvånansvärt oproblematiskt att komma ut för grannar men mycket svårare att få sambon att acceptera detta.

”Men då sa min sambo att nej det här kan jag inte leva med. Det här accepterar inte jag”

Anna hävdar att detta är ett vanligt scenario vid komma ut processen för många transpersoner. Det fungerar bra att komma ut för grannar och andra en bit ifrån. Men med någon som står en nära går det inte att ha en sådan öppen relation till omvärlden berättar hon. Hon fortsätter att berätta om att sambon tyckte det var fruktansvärt och hur hon skämdes och att de separerade efter att Anna kom ut som transperson. Anna saktar ner lite och det märks att vi har kommit in på ett känsligt ämne. Men Anna fortsätter med att berätta hur hon stortrivs med livet idag, om alla de nya vänner som har träffat via transföreningen som hon är med i och känslan av gemenskap som hon har funnit där.

Ett livslopp perspektiv fokuserar på övergångarna i livet och vilka innebörder som förknippas med dem (Öberg, 2013). Både Cecilia och Anna har levt i parförhållanden under en stor del av livet. Berättelserna har handlat om när de träffade sina partners och när det har brutit upp från dem och de känslor och förändringar de då upplevt. Båda två valde att berätta om sin transidentitet tidigt i relationen. Deras partners har lyssnat, förstått och accepterat men har haft svårigheter med tanken att det skulle komma ut till omgivningen. Cecilia berättar vid ett tillfälle att hennes partner menade att ”hon ville ju ha en man!” När senare relationerna har tagit slut för dem båda av olika anledningar har dessa övergångar från sambo till ensamstående, gift till änkling skett samtidigt som de valt att komma ut som transpersoner för omgivningen. I Annas fall brast relationen eftersom inte partner kunde acceptera att hon öppet visade sin transidentitet. Cecilias partner gick bort, ensamheten och sorgen fick henne att ta steget att komma ut. Vad har rollerna som partner och yrkesverksam inneburit och vilken relation har dessa roller haft till den period i livet de har befunnit sig? När våra informanter har varit i perioden mitt i livet är det rimligt att anta att normer kring att göra karriär och vara produktiv varit dominerande och påverkat innebörden i dessa roller (Tornstam 2010). Både Cecilia och Anna har varit framgångsrika i sina arbeten och dessutom trivts med dem. Samtidigt nämner båda två arbetet som ett hinder för att komma ut som transpersoner. Arbetet har tydligen inte stimulerat

möjligheterna och förutsättningar för att vara öppen med alla sidor av en själv. Båda två har även haft långa relationer där det är rimligt att anta att förväntningar om att uppfylla normer kring att vara man varit dominerande. Bådas partner har uttryckt att de vill ha just en man och satt gränser för de könsöverskridande uttrycken.

5.1.3. Att förhålla sig till könsnormer

I denna del lyfter vi fram intriger i Annas och Cecilias berättelser som handlar om hur de många gånger har förhållit sig efter en trång könsnorm och hur det har påverkat deras liv genom att de på olika sätt har dolt sin transidentitet i rädsla för omgivningens reaktioner.

Genom hela samtalet berättar Anna om hur hon har anpassat och förhållit sig mot omvärlden. Livet har många gånger varit en kompromiss för att kunna hantera sin transidentitet. Hon har trivts med sitt arbete men insett att det inte har gått att kombinera det med hennes som liv som transperson. Hela livet har hon dock planerat att komma ut som transperson efter yrkeslivet, när hon är fri. Hon har tagit de tillfällena hon har fått att uttrycka sig som transperson. Det kan ha varit på ett hotell i utlandet då hon klädd som kvinna tagit en öl i lobbyn då tillfälle getts under en affärsresa. Hon beskriver att hon har smugit på ett snyggt sätt utan att göra andra obekväma genom att bravera med sitt könsöverskridande uttryck.

Man får de tillfällena som erbjuds. Och det har jag gjort på ett bra sätt, inte så att man kan gå ut och bravera utan man smyger på ett snyggt sätt va. Det är ingen som har tagit illa upp, jag har inte gjort någon människa förnär nånsin någon gång utan jag har gjort det på mitt eget funktionella sätt då kan man väl säga. För att överleva den tiden, dit jag har kommit nu.

Vi upplever att Anna uttrycker en tydlig inställning till livet när hon beskriver hur hon har förhållit sig till omgivningen utan att göra någon annan förnär. Vi reagerar på detta och tänker att en borde stå upp för den man är utan att kompromissa. Uppenbarligen har vi utifrån vår position som cispersoner svårt att förstå att Anna har velat dölja sitt könsuttryck under livet; att behovet av att bara få vara är en stark drivkraft som vi alla har inom oss.

Anna berättar om sin före detta sambo, som hon levde ihop med i 35 år och här kan vi utrona flera intriger. Hon valde tidigt att berätta för sambon att hon tyckte om kvinnokläder och att hon ville uttrycka den sidan av henne ibland. Sambon accepterade det och under många år var sambon den enda som kände till Annas hemlighet. Men sambon var också någon som inte kunde acceptera Anna när hon

sedan valde att komma ut som transperson. Anna berättar hur sambon tyckte det var fruktansvärt och hur hon skämdes och att de separerade efter att Anna kom ut som transperson. Anna saktar ner tempot lite och pratar tystare och vi märker att vi har kommit in på ett känsligt ämne.

När man är i en sådan nära relation så är det så är det mycket svårare att få någon att acceptera det. Om det är någonting emellan, alltså en granne eller någon annan, eller så, en bit ifrån än en sån som står en nära, då går det mycket bättre, men den man bor ihop med går det inte att ha en sådan öppen relation till omvärlden för då knyter det sig. Inte för alla men för många, för de flesta är det så.

Vi frågar lite försiktigt om Anna har funderat något kring äldreomsorgen och vad det betyder för henne att vara oberoende av andras hjälp och stöd. Till vår förvåning svarar Anna snabbt att ja, hon har faktiskt kontakt med äldreomsorgen redan. Hon vill så länge som möjligt förbli oberoende av stöd men Anna har funderat kring åldrandet och har känt ett behov av tillsyn från äldreomsorgen. Det första mötet med äldreomsorgen var ett telefonsamtal till en biståndshandläggare.

Jag ringde inte som Anna första gången, det gjorde jag inte, det blev bekant senare. Utan det var första kontakten, jag ringde ju och berättade vem jag var, alltså mitt manliga namn då. Och sen när hon väl kom hem till mig, hon ville träffa mig biståndshandläggaren, då berättade jag det här när vi satt öga mot öga och pratade och drack kaffe kring köksbordet, då berättade jag vem jag var

Men då var du inte klädd som kvinna?

Nej inte första gången, då var jag inte det.

Här kan vi märka hur intrigen i berättelsen blir framträdande då Anna vid första mötet inte kunde uppträda som den kvinna hon upplever sig vara. Officiellt är hon fortfarande en man och hon vill inte ha några missförstånd. Men mötet med biståndshandläggaren visade jag bli mycket bra och det blev en viktigt vändpunkt för Anna i det skedet. Det var särskilt en sak med biståndshandläggaren som Anna uppskattade mycket. Anna blir märkbart glad och skiner upp i ett brett leende när hon berättar att biståndshandläggaren var aktiv inom HBTQ rörelsen. Hon kände till Annas transförening och hon berättar om en händelse när biståndshandläggaren, på sin fritid, besökte transföreningens tält under Pridefestivalen. Anna stod där och delade ut broschyrer och fick visa vem hon var. Det var rätt fantastiskt berättar Anna att få visa vem hon var på det sättet. Hon verkar överraskad över att folk i allmänhet har kunskaper om transpersoner men tillägger att det kanske är mer känt hos många än vad hon kanske tror. Men någon större gemenskap kände inte Anna med biståndshandläggaren bara för att de båda

var aktiva inom HBTQ rörelsen. Men det var tydligt att Anna uppskattade det mycket att biståndshandläggaren kände till transföreningen

Vi samtalade om Anna har någon erfarenhet av att samhället utifrån hennes transidentitet uppmärksammar henne på ett negativt sätt. Men det är något Anna inte upplever speciellt alls. Hon kan gå på IKEA och åka kollektivt utan att någon bryr sig om henne. Hon blir dock osäker på vad vi menade och frågar om vi menade om någon uppmärksammade något hon mer specifikt gjorde eller sa, för det vet hon inte riktigt:

Jag har inte märkt det, jag vet inte om samhället är upplyst i övrigt också, om att vi finns, vi har ju ett talesätt som Cecilia säger också – Om vi inte syns så finns vi inte. Men vi finns, därför syns vi. En del mer eller mindre då.

Vi tolkar det som en viktig vändpunkt i hennes liv och även för andra transpersoner. Att en vågar synas och tillsammans över enad front stå upp för sina mänskliga rättigheter. Vi fortsätter nyfiket att fråga om det kan vara för att hon passerar som kvinna i andras ögon, som gör att hon ofta passerar obemärkt. Ja, det är min förhoppning, svarar Anna. Hon fortsätter att berätta om att det i hennes transförening finns två olika slags typer, de som vill passera som transperson och de som vill passera som kvinna. Anna vill passera som kvinna. Det är roligare då förklarar hon. Utan oväsen vill hon smälta in så mycket som möjligt

Under stora delar livet berättar Cecilia att ”detta” var i bakgrunden på grund av jobbet och karriären, familjelivet och hushållet. Hon hade fullt upp med annat. En intrig vi ser här är hur hon beskriver att transidentiteten kan vara i olika stark grad för olika människor och för henne räckte det att ibland få träda in i ett annat könsuttryck. Det var först efter pensionen som hon bestämde sig för att komma ut som transperson. Innan dess täckte hos mestadels över dessa känslor, även om de fanns där någonstans inombords, allra längst in

Jag hade skägg under stora delar av mitt liv för att förhindra att jag skulle kunna gå ut va. Så skäggiga damen, det går verkligen inte. Nu finns det ju folk som har det. Det finns folk som har allt möjligt. Men det gick inte för mig, det ingår inte i min bild liksom! (SKRATT)Att köpa klänning som man med skägg och allt, det är ju inte klokt när man tänker efter. Så dumt alltså! Det är ju inte lätt att vara partner till en transperson heller. Att acceptera det, det är ju....hmmm...Det har ju funnits med men bara som en hemlighet mellan henne och mig.

Denna hemlighet har Cecilia och hennes kärlek burit på i ett långt liv tillsammans och ingen annan än dem två har vetat om sanningen om Cecilia. Hennes syskon och föräldrar visste aldrig något och hon ville heller aldrig berätta för dem om vad det var som hon kände inombords. Hon berättar att den egna känslan av skam är så pass stark så att modet och styrkan att berätta för närstående blir oerhört svårt

och komplicerat. Cecilia berättar att det är något som alla vet väldigt tidigt i livet. Hon uttrycker sig med en tydlighet i rösten och blickar ut över rummet. Det var ju så att hennes kärlek, som senare blev hennes fru, inte heller ville att hon skulle berätta för någon säger Cecilia. De var båda överens om att hålla det hemligt och inte minst för deras föräldrars skull, eftersom de trodde att de aldrig skulle förstå och acceptera. Vi frågade Cecilia på vilket sätt hennes fru accepterade och erkände Cecilias transidentitet och om hon gjorde det från början:

Ja, hon accepterade ju mig. Det var någon egenhet som jag hade men det hela var ju komplicerande. Jag menar det här. Ja, naturligtvis ville hon ju inte det här va. Det gick i vågor alltså, ibland har vi ju pratat om det i många nätter och hon kunde tvivla på huruvida jag var homosexuell eller ville byta kön. Hon kunde säga: "Vad har du mig till och vad är min roll i det här sammanhanget?"

Cecilia skildrar hur intrigen i berättandet gestaltar sig kring dilemmat om rätten att få vara den hon är, har varit framträdande på flera olika sätt och tidpunkter. De har gemensamt försökt att hantera det genom många och långa samtal som kretsat kring hur de ska förhålla sig till problemet och vilken betydelse det har och får för deras relation. Cecilia berättar för oss att en vanligt förekommande kommentar som drabbar alla som är "man till kvinna" är att partnern säger:

Men jag vill ju ha en man förstår du!

Cecilia höjer rösten och poängterar bestämt att hon är så mycket man en kan vara, även om en typisk manlig macho sida av henne själv inte var framträdande. Hon ansåg att frun och hon hade saker gemensamt framförallt gällande mode och klädstil. Det var ju något som Cecilia berättar att hon hade som intresse och sken upp varje gång det kom på tal hemma. Men hon fick aldrig följa med till några affärer:

Man kan ju inte ha med dig till några affärer, du ser ju så konstig ut!

Cecilias pratar högre och snabbare och med glimten i ögat och ett leende på läpparna imiterar sin frus uttryck och menar att så länge det går att skoja om det så är det inte så farligt. Detta var just något som hon och hennes fru kunde skoja om ibland. Allt var inte på blodigt allvar och vissa samtal präglades av lättsamhet och glädje.

En värme sprider sig i rummet när Cecilia talar om sin relation till frun och hon förmedlar en vacker bild av henne. Vi får intrycket av att de var väldigt sammanvävda och förälskade i varandra och det fanns en styrka i deras gemenskap.

För att förstå och tolka Anna och Cecilias berättelser som handlat om att anpassa sig till en trång könsnorm har queerteorin varit behjälplig. Queerteorin beskriver hur en förhärskade heteronormativitet styr och reglerar individen att förhålla sig till en stabil tvåkönsnorm. Det som queerteorin gör är att den utmanar fastnaglade och essentiella föreställningar om kön och könsuttryck och ser könsöverskridande identiteter och handlingar som en motståndskraft mot normen (Ambjörnsson, 2006). Ser vi till Annas berättelse så har hennes behov av att uttrycka sin transidentitet fått stå tillbaka större delen av livet på grund av arbetet. Hon beskriver sin tidigare arbetsplats som väldigt mansdominerad där hon var ett ansikte utåt och därmed hade det varit en total omöjlighet att visa sig som Anna. Hon säger att om skulle varit öppen med vem hon var så hade hon fått lämna sitt arbete. Utifrån ett queerperspektiv sett så ser vi hur hon tvingats att anpassa sig till könsnormen och in i det kön som hon tillskrevs vid födseln. Vi tolkar Annas berättelse som hon bara velat smälta in och det är något som hon fortfarande poängterar flera gånger under vårt samtal. Hon påpekar dock att de finns dem inom gruppen transpersoner som gärna vill att det ska synas att de överskrider könsgränserna. Siverskog (2013) nämner i tidigare forskning om att de finns dem som inte ens är intresserade av att nå en sammanhållen könsidentitet utan ser sitt uttryck och sina handlingar som en politisk provokation. Vi ser i Cecilias berättelse hur förhärskade heteronormativa strukturer begränsat hennes möjligheter att uttrycka kön på det sättet hon önskar. Stora delar av livet hade hon skägg vilket förhindrade henne att komma ut. Vi tolkar detta som att egencensuren har haft en stark självdisciplinerande verkan i sig. Vad som var förväntat normalt leverne var det liv som hon levde då. Siverskog (2013) nämner i tidigare forskning att diskurser kring kön och normer är påtagligt och framträdande i äldre transpersoners livsberättelser. Även Witten (2009) menar att västvärlden drivs av ett behov att kategorisera i individer i manligt och kvinnligt kön för att vi ska uppleva en känsla av bekvämlighet. Detta beskriver även Foucault i Ambjörnsson (2006) som att känslan av skam fungerar som en disciplinerande maktutövning och vävs in i individerna själva.

Queerteorin talar en om att trans kan skapa en föreställning hos omgivningen om vilken sexuell preferens transpersoner har. Det finns ofta en föreställning om att transpersoner är homosexuella eftersom de uppträder som det andra könet, att begäret därmed skulle vara kopplat till könsuttrycket. Cecilia berättar för oss att trans inte har något som helst med sexualiteten att göra och att det ofta är en fördom som många människor har. Vi kan dock se hur dessa föreställningar har varit framträdande i Cecilias parrelation genom att hennes fru blev osäker på huruvida Cecilia var homosexuell eller ville byta kön. Hennes hustru hade vid något tillfälle uttrycks att "hon ville ju ha en man". Här kan vi uppfatta hur cisnormen inverkar och reglerar det förväntat normala. Det går ingen rak linje mellan kön, genus och begär enligt den heterosexuella matrisen (Ambjörnsson, 2006) och på det sättet blir transidentiteten förvirrande. För Annas del ser vi hur

cisnormen reglerat hennes parrelation. När hon efter ett långt arbetsliv äntligen bestämmer sig för att komma ut som transperson så lämnar Annas sambo henne. Sambon säger att hon inte kan leva med henne om hon väljer att leva fullt ut som Anna. Annas berättar om sitt första möte med biståndshandläggaren. Då är hon klädd och uttrycker sig via sin manliga identitet och hon berättar att hon på grund av osäkerhet inte vill väcka anstöt eller förvirring hos andra. Här ser vi hur cisnormen blir framträdande och har en reglerande funktion för hur våra informanter tvingats anpassa sig in i snäva och trångsynta könsnormerna.

5.1.4 Tankar om äldreomsorgen

I denna del lyfter vi fram intriger och vissa vändpunkter i deras berättelser som är kopplade till deras tankar om äldreomsorgen. Transidentiteten spelar en central roll i berättelserna kopplat till behovet att få framträda på ett öppet sätt för de som förväntas stödja och hjälpa dem den dagen de inte längre orkar eller kan hantera sin vardag.

Som en röd tråd genom hela Cecilias berättelse går talet om mänskliga rättigheter. Att det tillhör mänskliga rättigheter att få vara den man är och att ingen kan förfölja en eller förmana en för det. Hon har alltid sympatiserat för andra minoritetsgrupper och definierar sig som ”good scout”. Hon tillägger att solidariteten och sympatierna gentemot minoriteter har varit en slags vändpunkt sedan hon kom ut, starkare på något vis. Även om det finns minoritetsgrupper som hon inte förstår sig på så betonar hon att minoriteter måste hålla ihop, för att vi är inte så många i varje gäng och det gäller att stå upp för sina och andras mänskliga rättigheter säger Cecilia:

Rätten att vara den man är sitter djupt i mig

Hon beskriver hur underbart det är att äntligen få den rätten att vara precis just som man vill och önskar. Men ett lyckligt leende på läpparna berättar hon om hur hon har rest runt i Europa som Cecilia och hon nämner inga som helst hinder som legat i vägen för att hon ska få vara just den person som hon är. När hon berättar hur det är för henne så vill hon poängtera att det är just så för henne, och att det kan bli annorlunda scenarier för andra transpersoner:

Jag pratar ju bara om mig själv för att jag kom ut när jag var i mogen ålder kan man säga. Jag var närmare 70 år när jag kom ut. Dels har man tänkt ett helt liv på det här och ser något så när ut, fyller vithetsnormen och är till åren kommen. Det är ingen som går på tant Cecilia. Varför skulle man göra det?

En intrig i Cecilias berättelse är hennes tankar om omgivningen uppfattningar om trans i relation till ålder. Hon menar att transidentitet kan vara mer kontroversiellt

bland yngre kretsar och att äldre personer mot förmodan har det enklare att acceptera och förstå olikheter. Hon förtydligar med att det finns förutfattade meningar i samhället om äldre personer, att de skulle vara trångsynta och inte förstå vissa saker. Det är en helt felaktig bild som förmedlas och i själva verket är det så att äldre människor har ju levt ett helt liv och hel sett en hel del, säger Cecilia.

Vi stannar upp lite kring hennes tankar om äldre människor och ber Cecilia berätta lite om sina funderingar om äldreomsorgen i allmänhet och hur hon ser på sig själv i relation till att kanske komma att behöva hjälp och stöd av äldreomsorgen. Den kampen för rättvisa och solidaritet som vi uppfattat är en väldigt betydande del av vem Cecilia är och på det sättet som hon positionerar sig som en företrädare för olikheter säger hon med en väldig bestämdhet i rösten:

Alla sorters människor ska kunna bo på alla äldreboenden!

Att äldreboenden ska verka för att främja olikheter och avspegla hur befolkningen ser ut är en självklarhet tycker Cecilia. Hon fortsätter att berätta om att det inte riktigt ser ut så just nu och tar upp dessa nischade boenden med inriktning mot enbart gruppen äldre HBTQ-personer. Hon menar att vi tenderar att skapa "ghetton" som isolerar minoriteter från övriga i befolkningen och detta kan tendera att alla människor inte får finnas med i en enda stor gemenskap på lika villkor. Även om dessa boenden kan trygga ålderdomen för de individer som har så bittra erfarenheter av ett förflutet liv så tycker Cecilia inte att denna lösning är bra, rent principiellt. Hon anser att det är viktigt att inom äldreomsorgen upplysa om vad det innebär att leva som transperson, hos såväl personal som hos medboenden.

Vi pratar om hur viktigt det är för henne att vara oberoende av andra människor och hon tystnar litegrann och funderar, sedan säger hon:

....måste man så måste man

Hon syftar då till att det inte är främmande för henne att ta släppa in hemtjänst och ta emot deras hjälp om så skulle behövas. Cecilia är noga med att berätta att omsorgstagandet inte har något att göra med hennes transidentitet. Hon säger att hon stolt vågar visa vem hon är, att hon inte under några som helst villkor skulle komma på tanken att gömma sig.

Nej, nej, om jag skulle vara vid mina sinnes fulla bruk så säger jag att jag är transperson och jag är det inifrån och ut och så...och det, det vet jag att det är inte jag som har problem utan det är den andra och jag får lov att hjälpa den andra som är ovan.

Hon beskriver hur andras okunnighet och osäkerhet kring bemötande av transpersoner kan bli framträdande i vissa omsorgssituationer och talar om vikten av att sprida vad trans är för något genom att säga:

De behöver kunskap och då ger jag dem det.

Hon ser inte sig själv som offer och tillägger att hon har en stöddighet som ger henne styrka. Hon ser inga direkta hinder i mötet med äldreomsorgen. Hon säger att om hon skulle få en plats på äldreboende så skulle hon med stolthet vara transperson ut i fingerspetsarna och berätta för var och en av de boende och personalen att transpersoner inte är farliga och förklara vad det innebär och så vidare. Det skulle gå hem, det är Cecilia helt säker på. Hon berättar om allas rätt att få vara och finnas på lika villkor och att detta är något som ska tydliggöras i omsorgen av de gamla och sjuka och säger:

...och det hoppas jag kunna göra så länge jag har tankeförmågan kvar så att säga.

Vi upplever hennes brinnande engagemang och kämparglöd för minoriteter som det som driver henne och blir till en meningsfull livsuppgift. Vi blir rörda av hennes solidaritet och kärleksfullhet och det får oss själva att tänka och känna vilken betydelse som solidariteten har för att skapa en bra och trivsamt samhällsklimat, där vi alla vill leva och vara en del utav. Vi fångas hänfört med in i kampen mot orättvisor och diskriminering av mänskliga rättigheter och våra ögon öppnas och våra sinnen vidgas mot ett bredare fält som utgör nya förståelser om våra medmänniskor. Hennes generositet som handlar om att dela med sig av sig själv och sina kunskaper samt ödmjukhet gentemot andras oförstånd och osäkerhet kring att var transperson har gjort ett starkt intryck på oss under vårt samtal med Cecilia. Genom hela berättelsen har Cecilia framställt sig själv som en stark person som vet vad hon vill, har en god hälsa, en medvetenhet och ett omvärldsperspektiv som gör att hon positionerar sig som en företrädare för minoriteter och framförallt en företrädare för hela gruppen transpersoner.

I Annas berättelse kan vi se en intrig när berättar om hur hon viktigt hon känner att det är att äldreomsorgen vet vem hon egentligen är och att hon har möjlighet att till visa sig på ett obehindrat sätt inför omvårdnadspersonal. Anna har hemtjänst och är nöjd med det stöd hon får. De ringer med jämna mellanrum och försäkrar sig att Anna mår bra. Hemtjänsten har dessutom sitt kontor i samma hus där Anna bor. Det händer ofta att hon träffar på personalen i området och Anna ger intryck av att vara mycket tillfreds med att öppet kunna visa sig som kvinna där hon bor och framförallt är det viktigt för Anna att äldreomsorgen har kunskap om att Anna är en transperson.

Jag har inga hemligheter för någon som jag har kontakt med, alla vet ju om vem jag är då, släktingar och hemtjänst allt detta sånt som jag har kontakt med, människorna. Annars känner man sig inte fri om man inte har berättat det

Vi har försökt att förstå Anna och Cecilias berättelser om äldreomsorgen och att bli äldre genom att tolka bilden av äldre och åldrande som sociala konstruktioner. Åldrande kan konstrueras som meningsskapande i vissa möten och sociala sammanhang och påverka hur en som äldre människa uppfattar sin tillvaro, sina roller och sin verklighet (Andersson, 2013). Cecilia berättar för oss att det finns många förutfattade meningar om äldre i vårt samhälle. Att äldre skulle vara okunniga och trångsynta. Det grundar sig i ålderistiska och stereotypa uppfattningar och föreställningar om äldre personer som okunniga och trångsynta (Tornstam, 2010). Hon menar att det är en totalt felaktigt bild och säger att äldre människor har levt ett helt liv och sett ett och annat. De har en lång erfarenhet av livet säger hon. Vi kan dra vissa slutsatser kring Cecilias resonemang kopplat till åldrandet som konstruktion. Att äldre samhällsmedborgare skulle vara mindre toleranta och mindre öppna bara för att de är äldre. Dessa föreställningar kan påverka den äldre människan hur hen uppfattar sin roll och sin verklighet. Cecilia säger att visa upp sig själv som transperson inför andra äldre cispersoner inte kommer vara en utmaning och vi tolkar det som att hon utgör en form av motmakt till ålderistiska föreställningar Hon säger att om hon skulle hamna på äldreboende så skulle hon utan problem vara Cecilia fullt ut och berätta för var och en om vad ”det här” är för något och att det inte är något konstigt eller något farligt. Vi tolkar Cecilias egen tolkning av ett potentiellt framtidsscenario som att hon skapar meningsfulla möten med andra och genom att förklara och få andra att förstå upphäver hon essentialistiska föreställningar om kön och identitet. Cecilia säger att hon vet vem hon är och det kan ingen ta ifrån henne. Vi ser i Annas berättelse att hennes möte med äldreomsorgen är betydelsefullt och meningsskapande. Här handlar det inte om hennes transidentitet i första hand, för att hon upplever sig accepterad som den person hon är. Mötet med hemtjänsten blir väldigt viktig för Anna därför att hon upplever sig trygg och säker. Den relation som uppstår i mötet mellan Anna och hemtjänsten tolkar vi som en meningsfull konstruktion och viktig för Annas trygghetskänsla. Det konstruktivistiska perspektivet om åldrande säger något om hur ens verklighetsuppfattning, sociala roller och livssituation förändras med stigande ålder (Andersson, 2013). Det kan vi se hos både Anna och Cecilia när vi tolkar deras berättelser. De bestämde båda att komma ut som trans när de var äldre för att deras livssituationer av olika skäl hade förändrats. Vi ser det som vändpunkter i deras sociala roller stigande ålder och framförallt att gå in pension. Verkligheten för dem båda förändrades drastiskt på lite olika sätt men den stora vändpunkten var att det gemensamt möjliggjorde det för dem båda att våga visa vem de var innerst inne.

5.1.5. *Språkets makt*

I denna del vill vi lyfta fram intriger och avgörande händelser som har fungerat som vändpunkter i Cecilias och Annas berättelser och som kretsar kring språkets betydelse och hur det på olika sätt kan lyfta fram aspekter av livet samtidigt som det döljer eller förvränger andra delar av det. Våra respondenters berättelser visar både på positiva och negativa erfarenheter av begreppet trans.

Vi undrar om en kan se förändringarna i Annas liv som vändpunkter i livet och om de har förändrat hennes inställning till livet. Anna behöver fundera en stund på våra frågor. Hon berättar hur hon oftare och oftare har kunnat visa vem hon är för omvärlden och att en kan det som en serie vändpunkter. Trots att livet inte har varit lätt alla gånger är Anna ändå nöjd med livet som det har varit men att det nog har blivit bättre de senaste åren. Hon förklarar att hon har en annan inställning till livet idag. Är mjukare och bättre på att lyssna till andra. Under tiden som dold transperson var det annorlunda. Stressen och den problematiska relationen till sambon gjorde henne deprimerad och ledde till att Anna sökte sig vuxenpsykiatrin.

Vid psykiatrin påbörjades processen som ledde till att Anna fick diagnosen transsexuell. Anna berättar hur bra personalen på psykiatrin var på att knyta upp hennes inre. Hon förklarar att hon för första gången fick en bekräftelse på vem hon var. Anna skiner upp lite när hon berättar att hon nu har papper på detta och att hon har tagit med det för att kunna visa oss om vi vill det. Anna menar att ingen numera kan hävda att hon hittar på eller betar sig konstigt. Gör någon det kan hon visa upp detta papper och sedan är det slutdiskuterat.

Det betyder allt för mig, det betyder att jag kan leva det liv jag vill leva. Det betyder att jag inte behöver gömma mig bakom någonting utan jag har fått en diagnos på vem jag är, och det är oerhört viktigt. Jag behöver inte ens tänka på om jag är det ena eller det andra, nu vet jag det, och det är befriande att jag har fått den diagnosen.

När Anna erbjuder sig att visa pappret som intygar att hon är transsexuell blir vi lite generade. Varför ska hon behöva göra det? Men det är uppenbart att det betyder mycket för henne med den formella bekräftelsen på något hon länge känt. Vi är personligen kritiska till när samhället ska ställa diagnoser för det som uppfattas annorlunda. Men om det uppfattas positivt av någon som får en diagnos vilka är vi då att ha en åsikt? Annas berättelse rör omkring det för oss och säger något om vikten av att få bekräftelse för den en är av omgivningen

Social konstruktivism hävdar att verkligheten, som den ter sig, konstrueras genom språket. Olika fenomen tillskrivs olika meningar och betydelser genom språket och vårt sätt att tala om det (Thomassen, 2007). Diskursen om t.ex. trans ger liv till fenomenet och tillskriver det mening och betydelse. Vi kan se i Annas berättelse vilken betydelse språket får genom att hon får en diagnos som transsexuell. Hon säger att hon blir någon, att hon har bevis på det och vi tolkar det som att språkets har stor makt och därmed tillskrivers denna bekräftelse på ordet transsexuell en viktig betydelse för Anna. Cecilia pratar en del om orden trans och att det (Berättar i inledningen?) betyder ”på andra sidan” och säger bestämt att hon inte ska behöva vara på den andra sidan. ”Andra sidan av vad då?” Säger Cecilia och understyrker att alla har rätt att definiera sig hur en vill och att alla människor har rätt att få tillgång till det könsuttryck som en vill vara i. Genom våra tolkningar anser vi att språket kan vara betydelsefullt på olika sätt för våra informanter. För Anna tillskrivs ordets innebörd mening vilket ger henne bekräftelse rätten att vara den hon är. För Cecilia handlar det om att språket och begreppsliga fenomen om normöverskridande identiteter är och förblir något som var och en ska få välja att tillskriva sig själv. I den tidigare forskningen om äldre och åldrande nämner Witten (2009) något om den könsnormativa diskurs som råder inom gerontologin och täpper till och försvårar en öppen och utvecklande dialog om att åldras som transperson. Siverskog (2013) är kritisk till begreppen transperson och cisperson menar att de fungerar som ett upprätthållande av binära kön samt att de skapar en bild av att en är antingen det ena eller det andra. Här kan vi se hur det sociala arbetet och framförallt äldreomsorgen behöver möjliggöra för reflexiva dialoger i verksamheterna om inte bara vad som sägs, utan även hur det sägs kring de som upplever sig ha behov av att uttrycka kön på andra sätt än de som normerna tvingar oss in i.

5.1.6 “När man blir van med det ovana så är det liksom inget märkligt”

Slutligen vill vi lyfta fram intriger viktiga vändpunkter i Anna och Cecilias berättelser som handlar om deras erfarenheter av att komma ut som transpersoner för omgivningen. Vi presenterar samtidigt det vi kan se som den stora och avgörande vändpunkten i deras livsberättelser så som de har berättas för oss.

Följande stycke handlar om en stor vändpunkt i Cecilias liv. Det var då hon bestämde sig för att inte längre gömma sin transidentitet innanför trygga väggar. För den delen av henne själv var ju som hon beskriver det ”jag är ju bara jag”. Cecilia drabbades av en stor sorg och förlust då hennes älskade fru gick bort efter en lång tid av sjukdom. Under samma tidsperiod hade även Cecilia gått i pension. Hemligheten blev för jobbig att bära på. Det var hög tid att komma ut ur garderoben, i vilken hon nästan under ett helt liv befunnit sig i:

Så jag kom ut. Hon dog, och ett år senare så orkade jag inte vara ensam med detta längre. Jag tänkte att jag måste se efter vad det här är och det går bara inte att vara ensam. Det blir så ensamt! Jag bodde ju i en stad och kunde få tag på andra transpersoner men feg som jag var så åkte jag till ett annat land, köpte peruk och gick i second hand affärer. Jag tog reda på en del uppgifter och åkte till London. Där kan man få hjälp med sånt här. Det finns så kallade dressing services. London har ju 8 miljoner invånare så det finns ett kundunderlag för detta va. Och "drag" och England, det är ju lite tradition.

Hon fortsätter att berätta mer om sin resa till London. Det blev en resa både till det yttre så hon fick befinna sig på öppen gata i det könsuttryck hon önskade och en resa till det inre då hon fick vara i den könsrollen och uttrycka sig och sina innersta känslor och begära att få framhäva just den sidan av sig själv som under så otaligt många år har legat dolt under ytan. Hon var lycklig.

När hon berättar detta så känns det som om hela rummet vi befinner oss i öppnas upp. Luften vi andas blir lätt och varm. Cecilia skiner upp likt en vårsol över skog och mark. Vi dras med i hennes berättelse och känner glädje över det lyckliga tillstånd hon befinner sig i. Vi vill bara höra mer av hennes komma ut berättelse och vi lyssnar intensivt.

Ett fenomen som Cecilia och andra i deras förening för transpersoner ofta talade om var att omgivningen inte är farlig. Rädslan och nojjan sitter hos oss själva säger hon och det är någonting som vi alla transpersoner måste bli klara över. Hon återkommer flera gånger under berättelsens gång att tala om omgivningen. Varje gång hon har kommit ut för andra, alltså sin familj, grannar, vårdcentral, bilprovning osv, berättar hon med en nästintill förvåning rösten som speglar en lätthet över att det är så enkelt att visa vem en är. Hon säger att det aldrig händer någonting och att de flesta människor som hon möter i sin vardag bemöter henne med vänlighet och respekt utifrån den person som hon är och inte bara utifrån att hon är transperson. Det har varit en tydlig vändpunkt i Cecilias liv sedan hon kom ut som transperson.

Samma sak var det för henne att komma ut som Cecilia för grannarna, som hon bott bredvid i så många år. Det kändes jättesvårt innan beslutet togs att visa upp sig som Cecilia. Hon beskriver det: "som att hoppa från 10 meter, eller som att komma ifrån en annan planet". Men även detta blev en vändpunkt i hennes tillvaro då hon möttes av vänlighet och respekt och grannarna sa att det är självklart att du ska få vara den du är. I början, säger Cecilia, kan det ha blivit en del samtal kring att hon kom ut men efter några månader blir det ointressant och hon blir en invånare bland alla andra, och hon förklarar det som:

När man blir van med det ovana så är det liksom inget märkligt.

Vi frågar Anna hur det kändes inom henne när hon var dolde sin transidentitet för dem.

Ja då var det inte lätt alltså, då var det svårt. Det kröp i mig, hur ska jag säga det här? Eller man går, innan man tänkte så långt att man skulle tala om det för dom, så led man inombords när man träffade dom ute på gatan och sådär, tänkte man, tänkte om dom visste tänkte jag, tänk om dom visste vem jag var, vem jag är.

Tänk om de visste vem jag är minns Anna att hon tänkte. Men hon höll länge god min. Men till sist gick det inte att hålla inne längre. Anna beskriver det som att en sten föll från bröstet när hon väl avslöjade sin hemlighet. Att komma ut för grannarna var inte heller så dramatiskt när det väl skedde. Grannarna tyckte det var starkt och modigt av henne att komma ut och Anna berättar hur relationen till dem förbättrades efter att hon avslöjade sin hemlighet för dem. Det lättade upp stämningen. Men Anna tyckte själv att det inte var så modigt utan mer utav en nödvändighet, de positiva reaktionerna kom istället som ett stort plus. Anna återkommer sedan många gånger till hur bra det har gått att berätta för omgivningen och det är intressant att höra hur det ofta mot Annas förmodan gått bättre än vad hon har förväntat sig.

Annas och Cecilias upplevelser av det tills sist mot förmodan gick bra att komma ut kan sättas i relation till när Öberg (2013) skriver om hur samhället har förändrats under deras livslopp. Öberg skriver om att den postmoderna identitetsuppfattningen kretsar kring att hålla olika möjligheter öppna och undvika fastlåsningar till skillnad från den moderna identitetsuppfattningen som kretsade mycket kring arbetslivet. Det har skett en individualisering av livet med större valmöjligheter för individen att leva sitt liv som ökat möjligheterna för äldre personer att uttrycka sig på olika sätt heterogeniteten hos bl.a. äldre personer är idag bredare. Men ett långt liv av anpassning till en trång binär könsnorm påverkar självfallet. Witten (2009) skriver om hur identitetsuppfattningen är kopplat till möjligheterna att uttrycka sin transidentitet och Siverskog (2013) skriver om hur äldre personer som kan ha en lång väg att gå till ett subjektivt kön i samhällets ögon på grund av en den starka föreställningen om två stabila kön. Äldre transpersoner kan befinna sig i ett rörligt gränsland mellan de ”stabila” könen och men det kommer an på individen hur detta uppfattas. Anna beskrev tydligt hennes tankar om detta.

Plötsligt vänder sig Anna till oss och frågar om vi tycker att hon passerar som kvinna:

Sen kan ju ni säga vad ni tycker då? Om jag passera eller inte passerar? Eller?

Vi blir lite generade och överraskade av hennes direkta fråga till oss. Vi var inte riktigt beredda på att ta ställning och uttrycka våra åsikter. Vi kunde inte ge några direkta svar för det var svårt. Inte av den anledningen att vi inte ansåg att Anna passerade som kvinna för att det ansåg vi utan det handlade snarare om att vi blev medvetna om den starka normen av att tillhöra antingen det ena eller det andra könet och distinktionen däremellan är svårbegriplig och komplicerad att relatera till. Samtidigt som dessa nya tankar och funderingar uppstod så upplevde vi avståndet i rummet minska och vi drogs in i och blev en större del av berättandeskapandet.

7. Avslutande diskussion

Studien undersökte hur äldre transpersoner förhållit sig till sin transidentitet genom livet med avstamp i deras unika livsberättelser. Syftet blev därför att med hjälp av narrativ metod undersöka hur äldre transpersoners livsvillkor ser ut idag. Detta har vi tagit reda på med hjälp av följande frågeställningar:

Hur beskriver våra informanter upplevelsen att vara transperson genom sina levda liv?

Hur synliggörs rätten att vara den en är genom våra informanternas berättelser och vilken betydelse får den?

På vilka sätt kan våra informanternas berättelser ge kunskaper om äldre transpersoners livsvillkor till socialt arbete och då främst äldreomsorgen?

Cecilia och Anna beskriver hur de på olika sätt har förhållit sig till sin transidentitet under sina liv. Idag har de kommit ut som transpersoner men vilka de är idag har att göra med vilka de har varit under ett långt liv där de dolt och kompromissat med omgivningen om vilka de är. Normer i samhället och i den egna personliga sfären har påverkat dem och framförallt rätten att vara vilka de är, särskilt arbetet och partnern har varit starka krafter som påverkat hur de har hanterat livet som transperson. Vi har även lyft fram de övergångar i deras berättelser där vi har sett att stora förändringar har skett. Vid vissa givna ögonblick i livsloppet har de tagit modet till sig och berättat för omgivningen vilka de är. Det kan ha varit som ett motstånd mot heteronormer eller enbart det livslånga behovet av att få vara den en är och i deras berättelser har Anna och Cecilia beskrivit vilka dramatiska förändringar det har inneburit.

Genom att vi lyssnat på Annas och Cecilias berättelser om sina levda liv har vi fått inblick i hur det kan vara att bli äldre och åldras som transperson. Deras livsberättelser har gett oss kunskaper som är värdefulla att föra vidare till de aktörer som är verksamma inom socialt arbete och framförallt äldreomsorgen och därmed har vi svarat på vår frågeställning hur våra informanternas berättelser kan ge kunskaper till särskilt äldreomsorgen. Kunskaper som inte bara handlar om våra informanternas liv utan även hur det kan vara för andra personer som befinner sig i eller mellan ett gränsland av könsuttryck och tillhörighet.

Både Anna och Cecilia pratar om att spridningen är viktig. Att en ska sprida ut för allmänheten om vad det innebär att vara transperson och att det inte är farligt eller främmande. Det kommer en period i livet då vi blir äldre och åldras och då våra sociala roller kommer att genomgå förändringar. Dessa kan innebära att förväntningar och normer ändrar karaktär och kan innebära både möjligheter och begränsningar. För Cecilia och Anna har dessa förändringar eventuellt inneburit en möjlighet att få vara vilka de är. De har äntligen fått leva ut sidor av sig själva

på ett sätt de enbart drömt om tidigare. Om äldreomsorgen ska vara insatt i deras livsvillkor behövs det kunskap om detta. Det kan handla om en viss tveksamhet som finns kvar i mötet med myndigheter eftersom det juridiska könet fortfarande är manligt och att det finns ett behov av få vara tydlig med att en är transperson. Vi har genom våra informanternas berättelser sett vilken maktaspekt det ligger i själva språket. På vilket sätt vi pratar om kön och könsuttryck som olika kategorier. Våra informanter har både positiva och negativa erfarenheter av att tillskrivas olika namn för vilka de är. Det har upplevts som en befrielse för Anna att få diagnosen transsexuell men Cecilia var tveksam till att tillskrivas som någon ”på andra sidan”. Vi anser att socialt arbetet och äldreomsorgen behöver vara försiktiga i användandet av ord och kategorier och noggrant reflektera över vad de får för betydelse för människors livsvillkor. Att vi som människor använder kategorier som en del av vårt språk är oundvikligt men det krävs en medvetenhet om det, särskilt för yrkesverksamma inom socialt arbete för att inte gruppera människor till några på ”den andra sidan” och tillskriva dem olika definitioner och identiteter, vilket kan påverka någons mänskliga rättigheter. Det är en medvetenhet som vi alla bör ha med oss och se som ett betydande inslag i mötet med andra människor. Att låta var och en själva få tillskriva sig, eller inte tillskriva sig, det dem själva vill är en viktig utgångspunkt för att upprätthålla social rättvisa.

Cecilia gav oss även intressanta tankar kring särskilda äldreboenden för HBTQ personer när hon menade att vi tenderar att skapa ”ghetton” för minoritetsgrupper som kan ha en isolerande funktion och hon menar att äldreomsorgen istället borde arbeta för att bli mer upplysta om vad det innebär att vara transperson, just för att alla kan känna sig välkomna inom all äldreomsorg. Med ett socialkonstruktionistiskt perspektiv har vi sett hur detta kan ske när vi genom språket positionerar grupper av människor mot en tänkt norm och genom en utestängningsprocedur placerar dem utanför det förväntat normala. (Thomassen, 2007).

Men säger dessa berättelser något om gruppen transpersoner i stort? Både Cecilia och Anna hävdar att deras berättelse liknar många andra transpersoners; att man upptäcker det i tonåren, döljer det under en stor del av livet och sedan efter att länge funderat över det väljer att berätta det för omgivningen. Vi har fört ett resonemang om att perioden efter pensionering och den första delen av ålderdomen har inneburit möjligheter för Anna och Cecilia komma ut som transpersoner. Både Anna och Cecilia har berättat att det skulle vara helt omöjligt för dem att vara öppna med sin transidentitet på arbetet. Båda har berättat för oss att omgivningen inte är farlig utan att det är den egna rädslan och skamkänslan som hindrar en att vara öppen med sin transidentitet och att de många gånger fått det bevisat för sig att så är fallet. Vi fortsätter dock att fundera nyfiket och reflektera kring vilka möjligheter som finns och om alla i så fall har dessa möjligheter. Handlar det om att dagens postmoderna samhälle där individualism

och självförverkligande står i fokus gör att det blir enklare att komma ut som transperson? Hur möjliggörs det för transpersoner att vara öppna på sina arbeten? Den kanske än mer viktiga frågan här är på vilka sätt en kan möjliggöra komma-ut processen under en persons yrkesverksamma liv? Det handlar om att en som transperson inte bara är klient i vissa avseenden utan att en ska ha möjlighet att vara öppen som trans på sitt jobb, sett ur ett arbetsgivarperspektiv. Vilka eventuella svårigheter kan det innebära att vara öppen som transperson? Hur ska socialt arbete och äldreomsorgen arbeta systematiskt och genomgående för att främja allas mänskliga rättigheter så att det implementeras i de egna verksamheterna? Som förslag på vidare forskning ser vi att dessa och många andra frågor är viktiga att ställa på ett respektfullt men nyfiket sätt för att inte någon person eller grupp levnadsvillkor skall osynliggöras.

Slutligen vill vi belysa hur berättelsen kan vara något som skapas i luften mellan berättaren och lyssnaren. Det är ingen exakt återgivning av ett visst tillstånd utan beror på vem som lyssnar och hur en gör det. Men det betyder inte att en sanning i berättelserna inte finns. Berättelserna är allra högsta grad sanna och tagna från verkligheten. Vi tillskriver stor mening i mötet med andra människor och bygger vår självbild utefter det. Hur berättelserna återges till oss, på vilka sätt, vad som betonas säger mycket om vad som berättas. Samtidigt säger det mycket om vilka vi som ställer frågorna är och hur maktrelationerna ser ut. Vi valde ut frågorna och befann oss inte alls i samma utelämnande situation. Men ett viktigt mål vi haft för oss själva har innefattat att blottlägga våra egna fördomar och rädslor som påverkar vår syn på andra. Genom våra reflexiva rutor har vår målsättning varit att synliggöra oss själva som subjekt och att vi är en kraft som påverkar studiens resultat. På det sättet kan vi få en djupare förståelse för äldre transpersoner och kan bidra till att minska glappet till något som har betraktats som främmande och något på ”andra sidan”

Våra avslutande reflektioner och tankar kring denna studie är att det har varit intressant och viktigt att få lyssna på andras berättelser och få ta del av deras levda och upplevda liv. Vi har många gånger undrat över vad det innebär att tvingats dölja en stor och central del av vem man är i tron om att omgivning aldrig kommer att acceptera en. Vi har på lite olika sätt påverkats av informanternas berättelser och känt både deras glädje och deras sorg. Vi ville återge deras berättelser på ett sätt som innefattade både helheten och allt som de valde att berätta om till hur och på vilket sätt de valde att lyfta fram sina berättelser. Men att ha försökt fånga upp deras uttryck, gester, tonfall och ibland tystnad i ord, har varit en stor utmaning på grund av den begränsande ram som vi behövde förhålla oss till i vårt akademiska arbete. Vi hoppas att det finns ett intresse hos andra att bedriva forskning som sammanför ålderdomens såväl fysiska som psykosociala förändringar och transidentitetens mångfacetterade uttryck. Vi ser att behovet av att utbilda och informera andra om vad transbegreppet innebär att arbeta målinriktat med social rättvisa. Det blir till ett sätt att minska maktdimensioner, tydliggöra allas lika värde och bidra till ett mer jämlikt och demokratiskt samhälle.

Referenslista

- Adeniji, A. (2008). *Inte den typ som gifter sig: Feministiska samtal om äktenskapsmotstånd*. Göteborg: Makadam.
- Ambjörnsson, F (2006). *Vad är queer*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Andersson, L (2013). *Socialgerantologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Butler, J (2006). *Genus ogjort: kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.
- Burr, V (2004). *Social constructionism*. New York: Routledge.
- Dominelli, L (2002). *Antioppressive social work, theory and practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- FPES (2014). ”Om transpersoner” (elektronisk). *Transföreningen FPES officiella hemsida* <www.fpes.se> (2014-03-31).
- Hacking, I (2004). *Social konstruktion av vad?* Stockholm: Thales.
- Johansson, A (2005). *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S & Brinkman, S (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lieblich, A. Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T (1998). *Narrative Research: Reading, Analysis and Interpretations*. Thousand Oaks/London: Sage.
- Persson, D. I. (2009). “Unique challenges of transgender aging: implications from the literature” *Journal of gerontological work*, 52, 6, 633-646.
- Reissman, C. K. (1993). *Narrative Analysis*. Newbury Park: Sage.
- Riessman, C.K.(2008). *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: Sage
- Siverskog, A & Bromseth, J (2013). *LHBTQ- personer och åldrande-Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Siverskog, A (2013). “För oss blir ju livet en enda stor teater”. I Janne Bromseth & Anna Siverskog, (red.): *LHBTQ- personer och åldrande-Nordiska perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Socialtjänstlagen SFS 2001: 453. Hämtad 11:e april 2014 från, <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20010453.htm>
- Språkrådet (2014). ”Institutet för språk och folkminnen”(elektroniskt).Språkrådets officella hemsida:< <http://www.sprakradet.se/17645>> (2014-04-14).

Thomassen, M (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning.

Tornstam, L (2010). *Åldrandets socialpsykologi*. Stockholm: Norstedts förlag.

Vetenskapsrådet (2014). "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" (elektronisk). *Vetenskapsrådets officiella hemsida* <<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>> (2014-03-31).

Witten, T. M. (2009). "Graceful exits: Intersection of aging, transgender identities and the family/community" *Journal of GLBT family studies*.

Öberg, P. (2013). "Livslopp i förändring". I Lars Andersson (red.): *Socialgerantologi*. Lund: Studentlitteratur.

Öberg, P. (2005). "Den åldrande kroppen-samhälleliga bilder och äldres egna erfarenheter". I Eva Jeppsson Grassman & Lars-Christer Hydén (red.): *Kropp, livslopp och åldrande*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1 - Informationsbrev

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Hej!

Vi är två socionomstudenter på Göteborgs universitet. Vi går på termin sex av sju och är nu i full gång att skriva vår kandidatuppsats. Syftet med denna studie är att undersöka hur transpersoner upplever att gå ålderdomen till mötes. Det vill vi göra genom att låta ett par transpersoners narrativa livsberättelser ta plats. Intervjun kommer att beröra frågor om identitet, upp och motgångar i det levda livet och tankar inför ålderdomen.

Den vetenskapliga metod som vi använder oss av kallas för *narrativ intervju*. Det betyder helt enkelt att vi vill höra din specifika livsberättelse. Det är viktigt att du känner dig trygg och bekväm under intervjun, som kommer att ta 1-2 timmar. Du kan närsomhelst ställa frågor, ifall något känns oklart eller obekvämt eller ta en paus. Du bestämmer själv var vi skall vara. Det kan vara hemma hos dig, eller i någon annan lokal. Vi har tillgång att boka grupprum på vår skola utifall det blir aktuellt.

Du kan närsomhelst avbryta ditt deltagande i studien, eftersom den baseras på frivillig grund. Vi kommer att använda din ungefärliga ålder i skriften, men ditt namn kommer att bytas ut till ett fingerat namn. Vi kommer inte heller avslöja platser eller andra beskrivande detaljer som gör det möjligt att identifiera dig. Intervjun kommer att spelas in på band och därefter kommer vi att transkribera (omvandla i skrift) intervjun för vidare analys. Analysen kommer även den att behandlas *narrativt*, d.v.s. den kommer att skrivas som en berättelse. Inspelningen kommer att raderas efteråt och det är endast vi två studenter som kommer att ha tillgång till det inspelade materialet. Efter godkänd uppsats kommer den att arkiveras och digitalt publiceras på uppsatser.se.

Vi vore mycket glada om du vill delta i vår studie! Är det något som du undrar över så kontakta gärna oss eller vår uppsatshandledare.

Med vänliga hälsningar
Joel Brandorf, tel: X
Charlotta Falkholt, tel: X

Veronica Svärd
Institutionen för socialt arbete
Göteborgs universitet
Box 720, 405 30 Göteborg
Tel: X

Bilaga 2 - Intervjuguide

Inledningstema: Alla människor bär på en livsberättelse. Försök att berätta något om ditt liv. Du kan börja var som helst och berätta i ungefär 15 minuter.

Identitet

Vilken identitet tillskriver du dig själv?

Socialt nätverk

Hur skulle du beskriva din relation till din ursprungsfamilj?

Vad betyder släkt och vänner för dig?

Hur har dina nära relationer sett ut och hur ser de ut idag?

Levt liv/önskat liv

Har ditt liv blivit som du önskat det?

Hade du velat leva ditt liv annorlunda?

Om du fick leva om ditt liv, kan du då berätta hur det skulle se ut?

Självbild

Kan du berätta lite om hur du upplever bilden av dig själv?

Vad väcker det allmänt för tankar när du ser dig själv i spegeln?

Vändpunkter i livet

När du tänker tillbaka på ditt liv från barndomen till ålderdomen, vilka stora omställningar har där varit? Uppförsbackar- och nedförsbackar?

Vilka stora glädjeämnen har du haft i livet?

Vilka stora sorger har du haft i livet?

Förändrad livssyn

Skulle du vilja berätta om din inställning till livet har förändrats under livets gång?

Hur har din syn på livet förändrats?

Förändrade livsmöjligheter

Har förändringar inom samhället och vården påverkat ditt sätt att leva?

Hur har de påverkat/förändrat dina möjligheter till att leva ett önskvärt liv?

Beroende/oberoende

Vad betyder oberoende för dig?

Hur viktigt är det för dig att vara oberoende av andra människors hjälp och stöd?

Har synen på att vara oberoende förändrats under åren?

Framtidsperspektivet

Hur föreställer du dig din egen framtid?